19 MAYIS

SAMSUN HALKEVİ DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

19 Mayıslar ve Samsun	Emin Hekimgil
Atatürk Havzada neler yaptı ?	İbrahim Cebecioğlu
Post kavgası	Ömer Orhun
Âşık İlmî	H. Cahit Öztelli
Seyyidi Kutbüddin	Şefik Alışık
Yayla suyu	Mustafa Öznohut
Dede Korkut	H. Cahit Öztelli
Vezirköprü'nün tarihçesi	Fuat Pınardağ
Çorak	Kâzım Dilcimen
Beşerî coğrafya bakımından Samsun	Macit Karakurum
Tütün fidesi nasıl yetiştirilir	Sait Coşkun
İki evli destanı	Fuat Pınardağ
Hayali'nin bir koşması	H. Cahit Öztelli
Lâdik Halkevi ve Akpınar köy enstitüsü	İleri
Milletçe kalkınmada spor	Mustafa Ülken
Hava şehitlerimiz	M Orhan Çaplı
Halk tedavileri	H. Cahit Öztelli
Halkevi haberleri	* * *
Kitaplar ve dergiler	* * *

Cilt : 7 1944 Sayı : 66

KİTAPLAR ARASINDA

Diyarbakır folkloru : Şevket Beysanoğlu (birinci kitap) :

Son yıllarda Halkevlerimizin yeni bir hızla gerek dergileriyle gerek hususî kitap neşriyatı ile halk edebiyatı ve folklor çalışmalarına önem verdiklerini sevinerek görmekteyiz. Esasen Halkevi dergi ve neşriyatının vazifesi mahallî tetkikleri sinesinde toplamak değil midir ?

«Diyarbakır folkloru» bu neşriyatın en önemlilerindendir. Başka bir sayımızda ayrıca inceleyeceğimiz bu eser şu bölümleri ihtiva etmektedir :

1 — Maniler, Khoryatlar, mayalar. 2 — Halk türküleri, 3 — Ninniler, 4 — Bilmeceler, 5 — Ata sözleri, halk tabirleri, 6 — Yanıltmacalar, emsali fıkralar, dilekler, ilençler.

Büyük bir gayret ve emekle meydana konan bu eserin muharririni tebrik ederken folklor meraklılarına tavsiye ederiz.

Trabzon ve havalisinde toplanmış folklor malzemesi : (Bilâl Aziz Yanıkoğlu) : Bilgi ve metotla çalışarak Trabzon ve havalisinin, şive hususiyetlerini de içine alan eser, maniler, bilmeceler, ata sözü, mahallî tabirler, sözlük... gibi kısımları ihtiva ediyor. Ayrıca tenkit etmek istediğimiz bu eseri de şayanı tavsiye buluyoruz.

Yunus Emre divanı : (Abdulbaki Gölpınarlı) : Ahmet Halit kitapevi.

Türk klâsikleri serisinin birinci kitabı olan, Yunus Emre divanı, üstat Abdülbakinin adını taşıması, değeri hakkında söylenecek her şeyden üstündür. Daha önce Yunusun hayatını inceleyen tetkikinden sonra divanının da neşri, edebiyatımızda büyüklüğü nisbetinde vukufla Yunusu bize tanıtacak bir eserin yokluğunu doldurmak suretiyle millî kütüphanemize kıymetli yeni bir eser veren genç âlimi kutlamak isteriz.

Kuvayı Milliye ruhu : (Samed Ağaoğlu) Son günlerin en önemli yayınlarından olan bu eser yakın tarihimizin mühim bir kısmını ihtiva etmektedir. Kitap şu bölümlere ayrılmıştır :

Önsöz, son Osmanlı meb'usan meclisinin son celsesi —diktatör bir meclis—bir devlet nasıl kurulur— hâkimiyet milletindir — mağlubiyetlerden zaferlere — meclisin murakaba ve kontrolu — mücadele —bazı simalar—büyük meclis dağılıyor.

Zileli Şairler : (H. Cahit Öztelli) Samsun'da yayınlanan bu eserde şimdiye kadar Halk edebiyatı tarihine girmemiş 29 şairin hayatı ve eserleri incelenmiştir. Beş yıllık bir çalışma mahsulu olan «Zile'li Şairler» in son yılların bu sahadaki eserleri arasında önemli bir yer işgal edeceği şüphesizdir.

İngiliz Edebiyatı Etüdleri

Tülin Kitabevi neşriyatı Fiyatı : 150 kuruş

Tanınmış İngiliz Prof. ve öğretmenleri memleketimizin muhtelif yerlerinde verdikleri İngiliz edebiyatında mizah, keder, sergüzeşt, aşk, Chaucer ve Shakespeare, şiir, tiyatro ve romana ait konferanslardan mürekkep bir eserdir. İgiliz edebiyatı hakkında toplu bilgi vardır.

19 MAYIS

Samsun Halkevi Dergisi

Cilt : 7 | 19 Mayıs 1944 | Sayı : 66

19 MAYISLAR VE SAMSUN

Kutlamakta olduğumuz bu millî günün Samsun için ayrı bir önemi ve büyüklüğü vardır. Tarihte zafer kazanılan muharebe meydanları, barış yapılan şehirler, anıt dikilen yerlerin adları unutulmaz, Türk kurtuluş ve istiklâl savaşı tarihinde de bu şehire Mustafa Kemalin ayak basması ona bir şöhret kazandırmıştır.

19 Mayıs büyük bir teşebbüsün başlangıcı, haksızlığa karşı haklı bir isyan ve şerefli bir milletin şaşırdığı bir anda parlıyan ilk kıvılcımdır.

25 yıl önce geçen cihan harbinin sonu Türk milleti için büyük bir felâket olmuştu. İmparatorluğun geniş toprakları işgal edilmiş, ordusunun silahları alınarak dağıtılmış, Anadolunun bir çok yerlerine sebeb yokken asker çıkarılmıştı. Baştaki hükümet bunlara göz yumuyor, itaat ediyor, ne yaptığını bilmiyordu. O zamana kadar topraklarımızda yaşıyan, zenginleşip şımaran, Türkiye'yi arkadan vurmak için fırsat bekliyen azlıklar ise yaptıkları hazırlıkları açığa vuruyorlardı.

Yarım asır önce hıristiyan unsurlara imtiyaz verildiğini görerek Karadeniz kıyılarına ve iç anadolunun zengin ve işlek yerlerine yerleşen Rumlar Pontusçuluk dâvasında idiler. Komiteler kuruyor, Türk köylerini ve kasabalarını basıyor, önlerine gelenleri öldürüyorlardı. Bunlar yüzünden yurt içinde emniyet kalmamıştı.

Büyük devletlerin âleti olan gözleri kanlı Pontusculer hakikatı göremiyor, Türk milletini yok olmuş sanıyorlardı. O sırada kendilerine karşı duracak bu bölgede hazır ve silâhlı bir kara ordumuz, Karadenizin mavi sularında silâh kaçakçılığı yapanları yakalıyacak deniz kuvvetlerimiz yoktu. Yurdun fedakâr cesur evlâdları köy köy ve şehir şehir çetelere karşı çarpışıyor ve onlara engel olmak istiyordu.

Aynı durum doğu vilâyetlerimizde de vardı.... Yurt bu halde iken Atatürk Samsun'a çıktı. Daha önce tasarladığı ve arkadaşlarıyle kararlaştırdığı plânı Havza'da tatbika koyuldu. Arkadan Erzurum ve Sivas kongreleri, İstanbulda Türk milletinin adına meclisin yaptığı (Millî Misak) ve nihayet Türkiye Büyük Millet Meclisi millî topraklar üstünde kayıtsız ve şartsız istiklâlimizi esas kabul ederek çalıştı.

Bir çeyrek asırdır bu günü kurtuluş günümüzün başlangıcı olarak selâmlıyor ve bayram yapıyoruz. 19 Mayıs gençlik bayramı ise, istikbaldeki vatan vazifelerini üzerlerine alacakların ilham kaynağı olan büyük gündür.

Bugün millî birlik ve çalışma günü, bugün Türk ulusunun yok olduğu sanıldığı bir anda dünyaya ne olduğunu ve neler olacağını ilân ettiği bir gündür.

Emin HEKİMGİL

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

Millî Mücadele Hatıraları :

AtatürK Havzada neler yaptı?

—25 Mayıs (1335) 1919 dan 13 Haziran 1919 a kadar—

İbrahim Cebecioğlu
Millî mücadelede Havza Belediye reisi

Mütarekenin felâketli kara günlerinde İzmirin Yunanlılar tarafından işgal haberi üzerine içimizdeki düşmanlar kötü niyetlerini açığa vurarak dağlara çıktılar. Bu pontüs çeteleri emellerine ermek için köyleri basıyor, yağma ediyor, önüne gelenleri öldürüyordu. Hattâ bu arada Havzanın Ersandık köyü civarında saklanan Pontüs eşkiyaları Köprü şube subaylarından Bekir efendi ile masum altı erini pusuya düşürerek şehit etmişler ve kasaba kenarında Arslançayırı imamı Recep efendiyi de feci bir şekilde öldürmüşlerdi. Havzanın ileri gelenlerini belediye ye dâvet edilmiş gerek İzmir hadisesi ve gerekse dahildeki vekayi uzun uzadıya tetkik edildikten sonra bir (Reddi ilhak) cemiyeti teşkil olunmuş haksız işgallere, yapılan fecayi ve mezalime son verilmesi için düveli itilâfiye ve mümessillerine protostoda bulunnuldu ve bazı tertibat da alındı. İşte böyle bir günde idi ki Mirliva Mustaf Kemal Paşa namında bir zatın yirmi kadar maiyeti erkânile Havzaya gelerek bir müddet burada kalacağı yer ihzarı düşünüldü. (Alibaba Oteli) şimdi belediye dairesi ve Ali Osman zadelerin konağı ihzar ve tefriş olundu. Paşanın bütün hizmetini ifa içinde otel müdürü Alibaba, memur edilmişti. 25 mayıs 335 tarihinde öğledensonra Mustafa Kemal Paşa otomobille yirmiye yakın maiyet ve erkânile Havzayı şereflendirdiler. Bu büyük Türk kahramanını otel civarında kasabanın münevver ve muteberanı ve bir kıt'a asker karşıladı. Mirliva üniformasını taşıyan bir asker kıyafetiyle otomobilden inen Paşa kendisini selâmlayan askeri teftiş ettikten ve erkânı hükûmetin ve halkın ellerini birer birer sıktıktan ve hatırlarını sorduktan sonra otele geldiler. Paşanın maiyet erkânı Miralay İbrahim Tali bey, Kaymakam Arif bey, binbaşı Husrev, doktor Refik Saydam, yüzbaşı Cvead Abbas, İstihbarat müdürü Süreyya vesaire .

Muhterem misafirlerimize kasaba namına arzı tazimat etmek ve hoş geldiniz demek için tertibat alınmakta iken Dr. Refik Saydam ve İbrahim Tali beyler belediyeye geldiler. Paşanın yanına giriniz memleketin münevver ve muteberani ziyareti âlinize gelecek deyiniz ve müsaade isteyiniz. Fakat bizim söylediğimizi söylemeyiniz dediler. Paşanın yorgun olması itibarile yarın için tertibat alındığını söyledimse de istical buyurdular. Derhal paşanın nezdine gittim, vaziyeti anlattım. Hay hay memnun kalırım buyursunlar reis bey dedi. On beş dekika sonra memleketin eşrafından Tatarağa sı zade Eyup, Mahmut ağa zade Bayram, Kadı zade Hakkı, Zübeyir oğlu Fuat efendilerle birlikte paşanın huzu-

20 Mayıs 1919 tarihinden millî mücadelenin sonuna kadar Belediye riyasetinde bulunan Havzalı İbrahim Cebecioğlu

runa kabul olduğumuz zaman oturduğu odanın ortasında üzeri Avrupa halısiyle örtülü dört köşe bir masa ve üstünde zata mahsus bir harita ve etrafında dört beş sandalye konulmuş olduğunu gördüm her birimizin ayrı ayrı hatırlarını sorduktan sonra hepimizi masanın etrafına topladı. Vaziyet hazıranın fevkalâdeliğini izah etti ve harita üzerinde Türk vatanının ecnebî işgali altında bulunduğu yerleri gösterdi ve haritaya işaret edecek.

Bizi öldürmek değil canlı canlı mezara atmak istiyorlar. Şimdi uçurumun kenarındayız. Hiçbir zaman ümitsiz olmıyacağız, çalışacağız ve memleketi kurtaracağız. Zaten başka türlü avdet imkânı yoktur, dedi. Ayrılırken sizinle her vakit temas edeceğiz. Havzalılara hergün ve her saat kapımız açıktır. Bu görüşmeden çok memnun kaldığını söylemek suretile bizi uğurladı.

26 Mayıs 335 günü paşanın yanına gittim. Havzada ne gibi cemiyetler olduğunu sordu. İttihat Terakki cemiyeti mevcut ise de bu cemiyet fesh edilmiş ve başkaca bir cemiyet olmayıp yalnız Reddi İlhak cemiyeti teşekkül etmişse de gizli gizli faaliyette olduğunu ve bu cemiyetin bazı evraklarını gösterdim çok memnun oldular buna birde Müdafaai Hukuk ilâve edelim dediler. Rum Pontus eşkiyalarının faaliyeti ve yaptıkları fecayi ve mezalim hakkında malûmat istediler. Paşanın sözleri bizim ruhumuzu değiştirdi. İmanımızı tahkim etti. Bizi vatanperver, ve teşkilâtçı yaptı. Dünün tekmil dertlerini elemlerini unutturdu. Paşadan mülhem olarak 28 Mayıs 335 günü mektep binasında umumî ve fevkalâde bir içtimaa halkı davet ettik. Daha sabahtan dükkânlarını kapayan esnaflar, tüccarlar, halk mektebe birikiyor teşkilât yapmak ve silâhlanmak mecburiyetini öğrenerek birer birer sakinane avdet ediyorlardı. Artık paşanın maiyet erkânı da ayrı ayrı faaliyete geçerek Havzada bir Müdafaai Hukuk cemiyeti teşkil için memleketin muteberanı ve ileri gelenleri sıkıştırılıyordu. Fakat bir türlü bu cemiyeti teşkile muvaffak olunamıyordu. Bir gün paşa belediye reisi olmaklığım itibarile beni çağırdılar ve huzurlarına gittiğim zaman beni gayet nazikâne bir surette kabul buyurdular. Bir sigara ve bir de kahve ikram ettiler. Bilahara yapılacak işleri not ettirdiler. Bugün evvela Müdafaai Hukuk cemiyetini teşkil edeceksiniz. İkincisi önümüzdeki cuma günü yukarı büyük camide bir mevlût okutacaksınız ve bende gelip dinliyeceğim ve bütün köy halkını da çağırınız bugünün icap-

larını onlara anlatınız. Belediye önünde halka hitabede bulunmak suretile halkın irşat ve tenvirine çalışacaksınız. Bu iki işi sizden beklerim diye kat'i bir ifade ile emrettiler. Arzu ve müsaadelerinden aldığım kuvvetle artık yeni bir inkilâp yolu üzerinde yürümeğe başladığımızı anladık. O gece kasabanın bütün münevveran ve muteberanını ve ileri gelenlerini evime davet ettim. Memleketin geçirmekte olduğu felâketli günleri ve paşanın arzularını da ilâve ederek anlattım. Bir müdafaai hukuk cemiyeti teşkil ve teşkilâtın köylere varıncaya kadar teşmili lâzım geleceğini bildirdim. Bir çok müdavelei efkârdan ve bazı zevatın endişesine lüzumsuz düşüncelerine kıymet ve ehemiyet verilmiyerek atideki zevat müdafaai hukuk cemiyetine seçildi.

Mahmut ağa zade Bayram
Belediye Reisi İbrahim Cebecioğlu
Kadı zade Hakkı efendi
Zübeyiroğlu Fuad bey
Sabık Mustantik Rifat bey

Saat zade İbrahim efendiden teşekkül eden bu cemiyetin isimlerini ihtiva eden bu listeyi paşaya takdim ettiğim zaman çok memnun ve mütehassıs oldular. Şimdi Samsun, Bafra, Çarşamba, Sinop, Giresun, Ordu vilâyetlerile Çorum,Tokat, Sıvas, Köprü, Lâdik belediye reislerine telgrafla yazınız. Biz burada Müdafaai Hukuk cemiyeti teşekkül ettik. Siz de acele teşkil ediniz isimlerinizi bildirinizki muhabere edelim.

Havzada ikamet ettiği Alibaba oteli Şimdi Belediye Binası

Günün nezaketi ve cemiyetin henüz kuvvet peyda ederek dahildeki rum Pontusçularına karşı koyacak bir vaziyette olmadığımız için kapalı olarak taahhütlü mektuplarla icap eden yerlere yazıldı ve ferdası günü telgrafın yazılıp yazılmadığını sordular, postahanenin ilmühaberlerini ibraz ettiğim zaman çok hiddetlendi ve müteessir oldu. «Çocuğum senin düşüncelerini biliyorum. Haklısın amma zamanın buna müsaadesi yoktur. Biz bugün ölümle mücadele ediyoruz, çukurun kenarına gelmişiz eğer bu davayı kaybedersek hiç birimizi sağ bırakmazlar, hepimiz

ölüme mahkûmuz, ovakıt dünyada ne sen var ne de ben varım fakat davayı kazanırsak her vakıt zararın telâfisi mümkündür. Bir hata olmuş şimdi Amasya vilâyet belediyesine tel yazınız o da mülhakatına tebligatta bulunsun ve teşkilâtını yapsın», buyurdular. Emirlerini derhal ifa ettim.

Vilâyet belediyesi de teşkilâtını yapmış ve kazalarında da aynı teşkilâtın kurulmuş olduğunu telgrafla bildirdi.

Tayin olunan hatip pontusçulardan çekinerek kaybolmuştu. Nihayet belediye önünde Zübeyiroğlu Fuad ve tarafımdan kısa fakat manâlı ve şumullü olarak halkın silâhlanması ve sükûneti muhafaza ederek dağılmalarını söyledik ve toplantıya nihayet verdik.

Neticeden arzı malûmat için paşanın yanına gittiğim zaman çok hiddetli idi ve ayakta mütemadi geziyordu. «Bugünkü mitingden hiçte memnun olmadım

Atatürkün 25 Mayıs 335 den 13 Haziran 335 tarihine kadar Havzada kaldığı ve mevlûdü şerif okutarak Cuma namazında bulunduğu tarihî cami

Paşa bundan çok memnun kaldı.

Cuma günü kasabaya gelmelerini ve köylerin muhafazası için bekçilerin köyde kalmalarını belediyeden köy muhtarlarına yazdım. Köylüler daha sabahtan kasabaya akın etmeğe ve üç camiye toplanmaya başladılar. Paşa Hazretleri maiyyet erkânile Büyük camiye geldiler ve cuma namazını müteakıp mevlûdu şerif okunarak vatan için kanını akıtan şehitlerin ruhuna ithaç ve Cenabı Haktan istimdat edildi, ve camiden çıkmayı müteakıp kasabanın muhtelif camilerinden gurup gurup halk miting yerine gelmeye başladı. evvelâ camide halka icap eden şeyler anlatılmadı, intihap ettiğiniz hatip tagayyup etti. Sizde üstü kapalı ifadelerde bulundunuz, zamanın nezaketi ve Türk milletinin uğradığı felâketi ya takdir ediyor veyahut etmiyerek işe ehemmiyet vermiyorsunuz. Memleket çok acı ve ağır günler geçiriyor. Eğer biz böyle yavaş hareket ederek halkı yürütmek istersek bizim için necat felah yoktur. Her şey açık olarak söylenmeli ve halkı alelacele tenvir ederek eli silah tutabilecek vatandaşları silahlanmaya teşvik ve tergip etmeli her Türk üstüne düşen vatanî

vazifesini tereddütsüz yaparsa emin olunuz kurtuluruz. Bu mitingi tekrarlayınız», dedi. Bunun üzerine muazzam bir miting programı ihzar olundu. Köylü ve şehirli 13 Haziran 1335 Cuma günü davet olundu. Bütün köylerden akın eden halkın husule getirdiği kesafet kasabayı baştan başa dolduran bir varlık olmuştu. Cuma namazından sonra büyük bir gurup Büyük camiden, ikinci gurup Medrese caminden, üçüncü bir gurup İmadiye caminden ilerliyordu. Tekbir ve tehlillerle yürüyen bu guruplar siyah tüller içinde İzmirin timsali hazinini taşıyan mektepliler de iltihak ediyordu. Üç muhtelif istikametten gelen bu emsalsiz kalabalık hükûmet civarında birleşmiş belediye önüne doğru dalgalanmıştı. Heyet belediye önünde durunca ruhları titreten lahuti bir tekbir afakı çınlatmış ta uzaklarda ufuklarda aksi sadalar yapmış sonra susmuş ve yine başlamıştı. Müteakiben siyah tüller ve bayraklar içinde İzmirin timsalini taşıyan levha iki mektepli tarafından bir yere dikildi, bütün gözler bu siyaha bürünmüş matem levhası üzerine dikildikçe pek tabii bir intikam hissi doğuyordu. Bu sırada takip tabur kumandan vekâletini yapan Saim bey (cephei harpte şehit olmuştur) bir sivil elbiseyi lâbis bulunduğu halde kürsüye gelerek (Ey Türk Milleti bugün nanı nimetinizle perverde olan hain rumlar alelâde bir eşkiya değillerdir. Bunların kendilerine mahsus bir emel, bir gaye ve bir arzuları vardır. O da evvelâ düşman amalini teshil ederek Osmanlı devletini yıktıktan sonra bir pontus hükûmeti kurmak ve maksatlarına nail olmaktır. Bugün her Türk her ne bahasına olursa olsun geceyi gündüze katarak silahlanmalı ve teşekkül eden Müdafaai Hukuk Cemiyetinden alacağı talimat dairesinde hareket etmelidir). dedi. Bunu müteakip ulemadan Hacı Bayram zade Sıdkı (şimdi Havza müftüsüdür) müessir ve beliğ bir ifade ile uzun bir hitabede bulunduktan sonra «Bugünün icabı her müslümanın birer silah tedarik etmesi ve edemeyenlerin baltalarını kösereye tutarak hazır ve emre amade bulunması farzdır. Allah dahi böyle emrediyor» dedi .

Müteakiben mekteplilerden Mehmet Giray zade Kâzım ve Fethullah efendi oğlu Yusuf Salim efendilerin müheyyiç ve vatanî nutukları şu kelimelerle bitti.

(Türk ölmemiş ve ölmiyecektir.)

Halk sakin sakin dağılmağa başlamış ve miting heyeti de İstanbulda düveli itilâfiye mümessillerine haksız işgallere ve yapılan mezalime son verilmesi hakkındaki telgrafları imzaladıktan sonra ayni günde Amasyaya hareket eden paşayı Memduhiye köyü önüne kadar teşyi ediyorlardı. Veda sırasında belediye reisi olmaklığımız itibarile beni yanına çağırdı. O günün vaziyeti ve İzmir havalisindeki düşmanların yaptıkları fecayii ve bütün Müdafaai Hukuk Cemiyetinin yapacağı işleri not ettirmekte iken Merzifondan gelen Amerika ve İngiliz mümessilleri ile tercümanları paşanın yüksek sesle kaydettirdiği notları işitmek ihtimaline binaen hafif söylemesi rica edilmişti. Bize **(saklı hiçbir şeyimiz yoktur, heksini işitsinler zaten iş işten geçti ben de sizin gibi şimdi efradı millettenim, milletin bir ferdi olarak vatanın selâmeti için son nefesime kadar çalışaçağım. Haydi Allaha ısmarladık)** dedi ve ayrıldı.

* * *

Paşa Havzadan ayrıldıktan sonra

Müdafaai Hukuk cemiyeti aldığı direktiflere göre çalışmaya başladı. İç Anadoludan gelen ve mütareke hükümlerine göre teslim edilecek silâhlara el kondu. Pontus eşkiyası takibe başlandı, ve civar bölgelerde çıkan isyanları tedip eden millî kuvvetlere vakıt vakıt yardım edildi. Daha sonra 19 teşrin evvel 1919 da Havzaya geleceği gün Salih paşa (Bahriye Nazırı) Samsun hududundan Amasya hududuna kadar binlerce kişilik millî müfrezeler silâhlı oldukları halde güzergâhta dolaşmakta olduklarını halkın tamamen silâhlanmış ve İstanbul hükûmetine karşı isyan ettiği kanaatına varmış .

***

Mustufa Kemal Paşa Reisi Cumhur olduktan sonra refikaları Lâtife hanım ve maiyetlerile 24 Eylûl 340 tarihinde Havzayı şereflendirdikleri zaman belediye namına irat olunan nutka cevaben demişlerdir ki :

Havzalılar ,

Sizinle en elemli ve yeisli günlerde tanıştım, aranızda günlerce kaldım. Bana mazinin hatıratını hatırlatan şu daire içinde kıymettar mesâi ve muavenetinizden müstefit oldum. Eğer Havzalıların o samimi ve metin hüsnü kabulleri olmasa ve eğer Havzanın nâfi ve şifalı kaplıcaları ahvali sıhhiyem üzerinde müsbet bir tesir bırakmasa idi emin olunuz ki inkilâp için çalışamıyacaktım. Bundan dolayıdır ki Havzaya ve Havzalılara çok borçluyum. Kalbi rabıtamı ebediyen saklıyacak ve sizi hiç unutmıyacağım.

Muhterem havzalılar ,

İlk cüreti, ilk cesareti gösteren ve ilk teşkilâtı yapan sizlersiniz. İnkilâp ve Cumhuriyet tarihinde kahraman Havzalıların büyük bir yeri vardır.

Atatürk'e ait Havzada bir vesika (*)

Mahrem ve mahsustur. Havzadan 27/5/335

Sayı : 197

Havza kazası kaymakamlığına

Melfuf sualler hakkında malûmatı seria verilmesini rica ederim.

Dokuzuncu Ordu kıtaatı müfettişi
fahri yaveri hazreti şehriyari Mirliva
M. Kemal

1 — Kazanın nevahi üzerine nüfusu islâm, hırıstiyan (Ermeni, Rum)

2 —Mütarekeden sonra olan belli başlı vukuat, son iki ay zarfında şekavetin derecesi ve mühim vak'ası maddeten gösterilecek.

3 — Bu şekavete karşı hükûmetin ve ciheti askeriyenin icraatı ve muvaffakiyeti derecesi.

4 — Mücavir kazaların derecei asayişi ve kazanız üzerindeki tesiratı.

5 — Ermeni ve Rumların hükûmete olan münasebeti, bunların hariç komitelerle derecei irtibatı ve münasebeti ve mühim eşhası kimlerdir.

6 — İngiliz ve Amerikan memurları bu kaza dahilinde kimlerle temastadır. Ve ne gibi gaye gözetiyorlar.

7 — Bir Yunan zabitinin bu havaliye hafiyen geldiği vaki mi ?

8 — İslâmların mütehayyizanı ve ulamasından ve nafizülkelâm zevattan kimler varsa esamisi.

9 — Memureyni mülkiye ve askeriyenin ahlâk ve etvarı.

10 — Ahalide aşar düyunatı çok mudur, na tahsil ne kadardır, ordu namına anbarlarda neler vardır.

11 — Harbı umumide kaza vesaiti nakliyesi ne dereceye kadar harap olmuştur.

12 — Halktaki tahassusatı siyasiye, islâmlarda ve hırıstıyanlarda ayrı ayrı.

Aslının aynıdır.
Havza Kaymakamı
Rahmi Kaya

FOLKLOR: **Samsun Vilâyetine ait âdetlerden incelemeler :**

Post Kavgası

I

Ömer ORHUN

Bafrada âdet olan ve zamanımızda bile oynanan bir oyun vardır. Adı "post gavgası" dır. Folklor bakımından önemli gördüğümüz bu oyunu yerinde inceliyerek yazıyoruz.

«Post Kavgası» diye halk arasında bir söz vardır. Bir memuriyet, bir makam açıldığı zaman, bu yeri kapa bilmek için her türlü çareye baş vurulması ve nihayet elde edilmesi bu tabir ile anlatılır.

Yazımızın başlığı ilk bakışta böyle bir entirikayı hatırlatıyorsa da, konomuz bu değildir. Yalnız mevki elde etmek için söylenen post kavgasından çıkmış olması akla daha uygundur.

Görüleceği gibi her ikisinde de ayni netice vardır. Mevkii post olarak kabul edersek buna göz koyanlar arasından birisinin düşünce ve zekâsile diğerlerine üstün gelmesidir.

Atasözleri, içinde bulunduğumuz şartların, eksikliğini, yanlışlığını veya doğruluğunu göstermek suretile durumumuzun bütün veya yarım olduğunu nasıl özet yaparsa, dedelerimizden kalma bir çok oyunlarda, düşünce, cesaret becerikliği icap ettirdiğinden hayattaki mevkiinin bir hazırlığı olmaktadır. Musabakalarda, oyunlarda ve nihayet sandalyaya oturmada bilgi esas olduğu gibi ayni zamanda zekânın da eseri vardır. Bu itibarla post kavgası bir oyunun adı olabileceği gibi, memuriyet kapmanın da bir post kavgası olabileceği düşünülebilir.

Kızılırmak deltasındaki düzlüğe Bafrada «Çorak» denir. Buradaki köylere de «Çorak köyleri» adı verilir ki, Kürtler ile Hacılar köyü bunlardandır.

Çorak kelimesinin aslını Kâzım Dilcimen arkadaşımız bu sayımızda incelemiştir. Bu itibarla düzlük yere niçin Çorak denildiğini burada ayrıca anlatacak değilim. Yalnız şurasını kaydedelim ki, geniş düzlükler, at oynatmak için en iyi yerlerdir. Cirit ve yarış için seçilen yerler malûmdur. Onun içindir ki at oyunlarının çorak yerlerde devam etmesi gibi tabii bir şey olamaz.

Tarihte bile Türk suvarilerinin kat'i muharebeleri geniş ovalarda verdikle rini, at üstünde manevra yapabilmek, düşmanı kılıçtan geçirmek esasına uygun arazi seçtiklerini hatırlarız. Burada bilhassa şu tarihi olayı anlatmak isterim.

Onbirinci yüzyıllarında Orta Asyadan ayrılan Türkler, bir çok savaşlar vererek Anadoluya yerleştiler. Yeni geldikleri bu yerde zorlu bir imtihan ile karşılaştılar. Ya Anadoluda esaslı yerleşmek veya geri gitmek lâzımdı. Kudüsü bahane ederek yola çıkan birinci Haçlı ordusu İzmığı aldı. Türk kahramanı Kılıç Arslan büyük kalabalığı perişan etmek için 1097 de ikinci muharebeyi Eskişehirde verdikten sonra çete muharebeleri yaparak Haymana ovasına çekildi. Bu çekiliş korkudan değil, suvariler için elverişli düzlük aramaktan ileri gelmişti. Bir meydan muharebesi de Konyada vermek istiyordu. Fakat beğleri çete muharebesinin daha iyi neticeler verdiğini ileri sürdüler. Onun için bu fikirden vaz geçildi.

«Post Kavgası» bir at oyunu olduğu için konomuza girmeden diğer bir noktaya işaret etmeden geçmiyeceğim.

Atın Türkler için önemi büyüktür. Binicilik, atıcılık, çeviklik an'anevî bir âdettir. «Türkler at üstünde doğar ve at üstünde ölür» sözünün anlamını araştıracak değilim, yalnız at oyunlarının bilhassa ciridin ne kadar eski ve önemli olduğunu söylemek isterim. Post kavgası da ciridin başka bir nevi yani biniciliğin, çevikliğin ve cesaretin çok olması lâzımgeldiğini gösteren diğer bir biçimidir.

Atı Türkler ehlileştirdi. Orta Asyadan onunla çıktılar. Avrupaya onunla yayıldılar; Viyanayı beraber kuşattılar; nihayet Anadolunun kurtulmasında büyük zaferi birlikte kazandılar. Bunun içindir ki at Türkün tarihinde daima önemli rol oynamıştır.

Pek eskiye gitmeğe lüzum yok Osmanlı devletinde atın önemini şu bilgi kolaylıkla öğretir :

Devlet suvarisinin muhtaç olduğu atlar «hayvanat ocakları» ve şimdiki haraları andıran geniş yetiştirme merkezlerinde meydane getirilirdi. Suvari kuvveti başlıca ikiye ayrılırdı. Biri «kapukulu suvarisi» idi. Bu kuvvet daima silâh altında bulunurdu. Bütün ihtiyaçları ve hayvanları devlet tarafından temin olunurdu. Diğeri «Topraklı suvari» idi. Bunlar harp esnasında ve devletin dâveti halinde orduya katılırlardı. Bundan başka sınır boylarında Vali ve kumandanların elinde süvari kuvvetleri bulunurdu. Bugün Uzunyayla ve Çukurova nasıl atçılığın merkezi iseler o zamanlarda Konya ve Haymana ovaları öyle idiler. «Ortayayla isimli kitaptan»

Canik atları da Orta Asyadan gelen atların devam eden bir neslidir. Son zamanlara kadar coğrafya kitaplarında bu hususa işaret edilirdi.

Netice itibariyle Türk at ile haşir ve neşir olmuştur. Onun eğlencesi koşu ve cirittir. Ava onunla gider, muharebeye onunla girer. Böyle olunca boş vakıtlarını binicilik sporlarıyle geçirmesi tabiidir. İşte Bafradaki at oyunlarının da bu ehemmiyetten dolayı ve bilhassa eskidenberi devam eden bir âdet ve an'ana olmasından okurlara anlatılmasını önemli gördük.

Bu oyun düğünlerde ve bilhassa Hızır İlyasta tertip edilir. Bütün Bafra ve köylüleri o zaman çorakta toplanırlar. Davul, oyunlara neş'e verir. Oyun iddiaya dayanır. Düğünlerde köylüler aralarında hediyeler koydukları gibi, oğlan veya kız evi de münasip bir hediye koymak suretiyle oyunun iddialı ve hararetli olmasını temin eder. Bu hediye iddianın şiddetine ve her iki tarafın hali vaktine göre bir koyun, bir inek, bir at veya bir mikdar para da olabilir.

Oyunu hakem heyeti tertip ve idare eder. Oyunda koşulan ve postun kapılması lâzım gelen uzaklık 300—400 metre arasındadır. Atlılar tutulan bir ip hizasında dizilirler. En başta elinde postu tutan atlı vardır. Hakem heyeti muvafık cevabını verdiği zaman baş ha-

SAMSUNLU
Âşık ilmî

Yazan: H. Cahit Öztelli

19 uncu asrın sonlarında yaşayan Âşık İlmî hakkında şimdiye kadar hiç bir neşriyata rastlanamamıştır. Samsunda yaptığım şifahi araştırmalarda da müsbet bir neticeye varamadım. O kadar ki kimse bu adda bir âşıkın mevcudiyetinden bile haberdar değildir.

Bu araştırmalar neticesiz kalınca şairin elimizdeki 298 manzumesini havi defterine muracaattan başka çare yoktur. Hayatı ancak bu defterdeki bazı kayıtlardan kısmen aydınlanabiliyor. Mecmuada, Bayburt'lu Zihni, Tokat'lı âşık Nuri gibi iki âşıkla beraber Hasmî, Ziya gibi meçhul diğer iki âşıkın da sekiz on parça manzumeleriyle beraber İlmî'nin hayatını aydınlatabilecek hususî kayıtlar, hesaplar, köy adları, manzumelerin altlarında tarihler ve yazılış sebepleri vesaire vardır. Defter İlmî'nin el yazısı ile yazılmıştır.

İlk manzumenin altında (H. 1272) son manzumede 1277 tarihleri vardır. Bütün bunlardan çıkardığımız netice şuraya varıyor : İlmî, Samsun veya Samsun'a yakın bir yerli olup Samsun da tütün ticareti ile meşgul esnaftan bir âşıktır. Muhtelif yerlere ticaret veya gezmek maksadile seyyahat yapmıştır. Bir aralık İstanbul'a da gitmiştir. Defterin ihtiva ettiği manzumelerinin yazılması sıralarında otuz ile kırk yaş arasında olduğu bir şiirinden anlaşılıyor. Bu yıllarda şiddetli bir sevda ateşine tutulmuştur. Oldukça iyi bir medrese tahsili olduğu da anlaşılıyor.

Âşık Nuri'nin Samsunda öldüğü yıl manzumelerin son tarihleridir. İşte bunlar arasında Nuri'nin bir kaç manzumesi vardır. Bunlar belki onun ölümünden evvelki son şiirleridir. Esasen İlmî üzerinde Zihni ve Nuri'nin tesiri açık olarak görülmektedir.

Defterinin içinde 127 koşma, 112 divan, 31 semaî, 12 kalenderi, 2 satranç, 1 destan, 3 münacat, 3 müstezat 7 gazel olmak üzere 298 manzume vardır. Bu manzumelerin hepisinin tetkiyki uzun bir zaman işi olduğundan şimdilik bu kadar bilgi vermekle iktifa ediyorum. İleride daha esaslı bilgi edinebileceğimi ümit ediyorum. Şimdilik üç manzumesini sunmakla İlmî'yi haber vermiş oluyorum.

Divan

Canıma kâr eyledi cevr-i cefası Bafra'nın
Âdeme hem cefadır yok sefası Bafra'nın
Hep ahalisi hasud, müfsit dahi gammaz
Azdan azdır merd-i sâdık âşinası Bafra'nın
Yok müferrah bir mahal kim dil gamın dağıtmağa
Pek denî bedter acep ab-ı havası Bafra'nın
Çok zamandır gam-ı enduh-ile oldum çaresaz
Olmasun kimse bu demde müptelası Bafra'nın
Bir dilâram şuh-ı sâdık görmedim ben İlmiya
Hasılı yoktur bulunmaz dilküşası Bafra'nın

Koşma

1

Melâmet mülkünün şehinşahiyiz
Sırr-ı mahfinin izhariyiz biz
Zümre-i uşşakın kıblegâhıyız
Anların imam-ı ikrarıyız biz.

Bizlere münkeşif esrar-ı ezel
Söyleriz hemvare eş'ar-ı gazel
Kıldı tecellâyı bize Lemyezel
Gizli mânaların esrarıyız biz.

İlmî esrarımız bilür sâdıklar
Bağrı yanup mihnet çeken âşıklar
Anlamaz bu derdi değme hâzıklar
Elestü bezminin humarıyız biz.

2

Name-I ahvalim benim ey sabâ
Kerem eyle yâre ilet tezceden
Götür ne haldedir bilmezim cânâ
Bana bir haber himmet tezceden.

Çıktı mı hatırdan ahd-ü vefâsı
Dile yetti gayri cevr-ü cefâsı
Sabâ bu cefânın âhir sefâsı
Olsun, dile kerem et tezceden.

Hicrân-ü mihnetin devası yok mu
Bana bu hasretlık her dem lâyık mı
Bu nar aşkına İlmî yanık mı
Dile bir devayi hemen tezceden

kemin işareti üzerine oyunun başladığı haber verilir. Atlılar işaretli alan içinde hedef kabul edilen yere kadar postu kapmak ve orada görünmek zorundadırlar. Bu esnada halk çok heyecanlıdır. Muvaffak olan ortaya konulmuş olan hediyeyi alır, ve biniciliği, cesareti ve becerikliği ile şöhret bulur.

Bundan sonra at yarışları ve güreşler devam eder. Görülüyor ki teşvik ve binicilik oyunda esastır. Post bir koyun veya keçi postudnr. Bir kaç seneden beri bu oyun tertip edilmiyor. Sebebi ise içinde bulunduğumuz harbin, insanlara eğlence vakti maddeten ve manen bırakmamasıdır.

Bu oyun bize Gökbörü yani «Mavi kurt» adı verilen bir Türk oyununu da hatırlatmaktadır. Hüseyin Namık Orkun Türk dünyası isimli kitabında bu oyunu şöyle anlatıyor:

Bu oyunda bir kız kucağında bir kuzu ile at üstünde koşar. Erkekler de bunun elinden kuzuyu kapmak için çalışırlar. Ona yetişen erkek kızın atı ile yan yana giderken kuzuyu kapması lâzımdır. Kuzuyu kapabilen delikanlı müsabakanın mükâfatı olmak üzere kızı bir defa öpebilir. İşte bu kuzuyu kapan delikanlıya gökbörü denir.

Tarihte eski Türkler arasında buna benzer daha bir çok at oyunları vardır. Bafradaki post kavgası da tarih boyunca zamanımıza kadar ve fakat bozulmuş bir şekilde devamı olabilir.

Post kavgasının şeması

SAMSUNDA
Seyyid Kutbüddin (*)

Şefik ALIŞIK

Şehrin güney kısmındaki memleket hastahanesinin denize bakan pencereleri altındaki dar ve mahdut sahayı memleketin kırkbin nüfusunun ebedi istirahat yeri olan Seyyid Kutbüddin mezarlığı kaplamaktadır.

İstanbul halkı ölülerini ekseriyetle Eyüp mezarlığına gömdükleri gibi Samsunlular da ölülerini Seyyid Kutbüddin mezarlığına gömmekle bu zatın manevi şefaatından feyzalmak duygusunu beslerler.

Seyyid Kutbüddin'in kim olduğunu bilmek, vatan uğrunda can verenlerin milletimizce ne kadar mutlu ve kutlu sayıldığının bir örneğini göstermek demektir.

Seyyid Kutbüddin, Abdülkadir Geylânî oğullarından olup adı İbrahimdir. Kadirî tarikatı ile terbiyei içtimaîye çalışmış, Tanrı yoluna döğüşmeyi kendine töre edinmişti.

Konya Selçuk Hükümdarı Giyasettini Keyhüsrevin 609 H. 1210 M. yılında ölümünden sonra yerine geçen İzzettin Keykâvus, Karadeniz havzasına kadar hükûmetini büyütmüş, Sinop Tekfuruna bir kır safasında baskın yapmış olan İzzettin Keykâvusun oğlu Giyasettin II nin yerine geçmiş ve bunun zamanında memleket karışıklıklar içinde kalmıştı. Civar beylerden Karamanlılar Konya hükûmetini tacizden geri kalmamış, idarei dahiliyesi yavaş yavaş yolundan çıkmıştı. Bir taraftan Mogollar diğer taraftan Karamanlılar fitne fesat ile ahaliyi usandırmışlardı.

Bu hal 693 H. 1297 M. tarihine kadar devam etmiş ve o sıralarda Mesut II. biraderi Feramuzun oğlu Keykubat III iktidar mevkiine getirilmişti.

Keykubat III. hükûmetin idaresini entrikalardan kurtarmağa muktedir akıllı bir zat idiyse de bozulmağa yüz tutmuş hükûmetinin kuvvetlenmesini temin edemiyordu. Bunun için yer yer istilâya uğrayan mülkiyle uğraşmağa ve ötede beride kurulmakta olan ufak ufak hükûmetçikleri bastırmağa çalışıyordu. Sıvas, Kayseri, Ankara havalisi Mogolların ellerine geçmiş Karadeniz havzasındaki biricik iskelesini de Venedikliler almış ve kendilerine koloni yapmışlardı. Hatta Keykubat III. ün hükûmetini bu suretle didiklemiye çalıştıkları bir zamanda idi ki Mesut II. oğlu Gazi Çelebi halkın kederli yüzünü güldürecek zaferler kazanmıştı. Karadeniz kenarına yayılan Venedikliler, Cenevizliler, Pont hükûmeti Anadolu Karadeniz kıyılarında yerleşmeğe çalışıyorlardı. Gazi Çelebi bu halden çok müteessirdi. Bunun için maiyetindeki fedakâr yiğitlerle şimale doğru ilerliyerek Kastamonu ve havalisini itaati altına almış ve oralarda sükûnet ve asayişi iade ederek Keykubat III. ün satvet ve şevketini tanıtmıştı. Fakat şimalde Samsun (Amisus) havalisindeki Venedikliler içerilere doğru zulümlerini artırıyor, ahaliyi iz'aç ediyorlardı. Ciddden bunların düzeltilmesi ve bu fesadın ortadan kaldırılması lâzım geliyordu. Bu sırada Canik ve Samsun (Amisus) ahalisinin yardım istemelerini bir fırsat sayarak Samsuna doğru yürümeğe başladı ve nihayet kuvvetlerini ilerletti.

Yazın ilk günlerinde, havanın güneşli, her tarafın yeşillik içerisinde bulunduğu ve kurtarıcıları karşılamak için dağların çiçeklerle bürünmüş olduğu bir zamanda Samsun üzerine bu askerin yaklaştığını haber alanlar kalenin burçlarına sığınmağa başladılar. Cenuptan şimale doğru gelen bu bahadırlar arasında Seyyid Kutbüddin de, bir kola kumanda ediyordu.

Şehrin kapılarına dayandıklarını gören muhafızlar muharebeye çıkmağa ve kolonilerini korumağa çalışıyorlardı. 820 H. 1417 M. tarihinde muharebe meydanında askerile birlikte döğüşen, elinde kılınç dilinde «Allah Allah» olan Seyyid Kutbüddin oklar, süngüler ve mızraklarla çarpışırken akşam olmuştu. Hasımlar mağlûp edilmiş, şehre girilmiş, ancak şehitlerin toplanma işi kalmıştı. Bu sırada Seyyid Kutbüddin Hazretlerinin de şehit düştüğü görülmüş, o dakikada Gaziler arasında derin bir hüzün yürekleri kaplamıştı.

Çok sevdikleri bu şehit ve maiyetini düştükleri yerden kaldırarak şimdiki bulunduğu yere gömmüşlerdir. Nuranî yüzlü, ak saç ve sakalla nurlu ve ablak çehresi, keskin bakışı, sık ve gümrah kaşları arasından ebedî istirahatgâhından bu gün de Samsun'u gözetlemektedir.

Mezar taşı tercümesi

Allaha gönlümüzü bağlamak gerektir.
Herşey ölezdir ancak Tanrı ölmezdir.

Bu mezar şeyhlerin şeyhi din yolunun kutbu töre ayrısının yok edicisi sünneti canlandırıcı kerametlerin kaynağı.

Abdülkadir-i Geylânî oğullarından, din korucusu Kutbüddininindir. Allahın rahmetine boğulsun ve cennetine sokulsun.

(*) 12 Cemaziyülevvel 1335 ve 5 Nisan 1333 Samsunda çıkan «Aksiseda» gazetesinin 1015 sayılı nüshasında Hayrettin Nadi tarafından yayımlanan makaleden sadeleştirilmiştir.

Samsunda derlenmiş bir türkü

Yayla suyu

Yaylada suyu yan gider,
Açmada yaremi kan gider aman
Dumanlı dağlar yaylalar hey...

Yayla, yayla yayla mısın
Kız nerelisin sen benimsin,
Dumanlı dağlar yaylalar hey...

Yaylada suyu kan gider
Balıkları da yan gider aman
Dumanlı dağlar yaylalar hey..

Derliyen :
Mustafa Öznohut

Dede Korkut

Bey Beyrek'in Zile varyantı

H. Cahit Öztelli
Lise Edebiyat Öğretmeni

Dede Korkut hakkında yapılan neşriyat ve rivayetlerin en iyi tahlil ve tenkidini yapan Orhan Şaik, şimdiye kadar Bey Beyrek rivayetlerinden onüç kadarının tesbit edilmiş olduğunu bildiriyor. İyi aranırsa memleketimizin daha bir çok yerlerinde bu rivayetleri bulmak mümkündür. İki yıl önce Zile'de tesbit ettiğim Bey Beyrek rivayeti diğerlerinden bazı noktalarda ayrılık göstermektedir. Hikâyeyi anlatan Hatice hanım manzumelerden çoğunu hatırlıyamadığını söyledi. Yaptığım araştırmalarda daha bazı ihtiyar kadınların da aynı hikâye ile beraber (Tepegöz) hikâyesini de kısmen bildiklerini öğrendim.

Zile'de Beyrek hikâyesinin adı (Ak Kavak Kızı) veya (Beğ Böğrek) tir.

Bir padişahın hiç çocuğu olmazmış. Birgün lalasına demiş ki;—Lala, senin ile tebdil kıyafet olarak gezek, demiş. Lalası ile seyahata çıkmışlar. Giderken bir çeşme başında oturmuşlar. Padişah:— Lala, bir kahve bişir, içek, demiş. O sırada bir derviş çıkagelmiş.

—Selâmünaleyküm padişahım, demiş.

Padişah: — Vealeykümselâm Derviş baba, demiş, benim padişah olduğumu neden bildin, demiş.

Derviş : — Senin padişah olduğunu bilmezsem yazık benim dervişliğime, demiş.

—Öyle ise benim gönlümdeki muradı da bil, demiş.

—Padişahım, senin evlâdın yok, al sana bir elma; yarısını sen, yarısını sultan hanıma, kabuğunu da Kanber Taya veriniz, demiş, dokuz ay sonra bir erkek evlâdın olacak. Ben gelmeyince ismini koyma, demiş. Derviş kaybolmuş.

Elmanın yarısını kendisi, yarısını karısı, kabuğunu da taya vermişler.

Allah bunlara bir erkek evlât vermiş. Ahurdan seyis fırlamış, bir erkek atımız oldu, demiş. Padişah donanmalar yapmış.

Çocuk adsız olarak yedi yaşına gelmiş. Çocuk mektebe gidince arkadaşları:— Adsız bey, adsız bey, deye alay ederlermiş. Çocuk ağlayarak eve gelmiş, annesine, babasına:—Benim adım ne ise söyleyin, bana adsız bey diyorlar, demiş.

Vezir:— Padişahım, bu derviş gezgin bir adam, bugün burda, yarın orda. Siz bilirsiniz amma bu çocuğun adını koysanız eyi olur.

Padişah düğünler kurmuş, mevlütler okutmuş, çocuğun adını koyacağı sırada derviş çıkagelmiş. Dervişi görünce padişah karşılamağa koşmuş, ayağına kapanmış.

Derviş çocuğun adını «Beğ Böğrek», atın adını «Dengiboz» koymuş. Atın kulağına üç ihlâs okuyarak:—Bu çocuğun emaneti senin diyor, gaip oluyor.

Meğer derviş Hızır Aleyhısselâm imiş.

Beğ Böğrek, oynarken çeşmede su dolduran bir ihtiyar kadının destisine elindeki yay ile nişan alarak destiyi deliyor. Kadın: — Ah, oğul sana nasıl intizar edeyim. Padişah seni altmış yaşında güç hal ile buldu. Ne diyeyim, birşeycikler diyemem, sararıp solasın, Akkavak kızına âşık olasın.

Önce çocuk rüyasında Akkavak kızını görüyor. Kızın elinden bir bardak su içiyor, ona âşık oluyor.

Ondan sonra çocuk günbegün sararıp soluyor. Babası doktorlara gösteriyor, çâre bulamıyor. Birgün şöyle ilân ediyor : — Oğlumun hastalığını kim eyi ederse onu dünya malına gark edeceğim.

Vezir oğlandan hakikati öğreniyor; oğlan:— Babam Akkavak kızını bana alır, almazsa kendimi öldürürüm, diyor.

Vezir, padişaha vaziyeti anlatıyor. Padişah da vaktile bu kızı sevmiş, alamamış imiş.

Padişah :— Ben onu alamadım ki, o alsın, diyor.

Beğ Böğrek babasından izin ve bir heybe altın alarak yola düşüyor, Dengiboz'a :— Beni Akkavak kızın memleketine götüreceksin, diyor. Dengiboz, Hızır'dan tenbihli olduğu için bunu ondan rica ediyor. Yanına da vezirin oğlunu olarak günlerce yol alıyorlar. Birgün bir dağda bir kocakarının evine misafir oluyorlar. Kadına işi anlatıyorlar, o da :— Aman oğul, diyor, bu kız pek yamandır; şimdiye kadar kimse onunla boy ölçüşemedi. Onun âşıkları hep öldüler. Kafalarından kız bir kale yaptı, korkarım senin de başına bir felâket gelir.

Oğlan ısrar ediyor, kadını kıza elçi gönderiyor. Sabahleyin kadın kızın konağına gidiyor. Kız :— Peki gelsin diyor, yalnız benim üç şartım var; onları yaparsa ona varırım, yapamazsa kalanın şurasında bir gedik kaldı. onun kafası ile orayı kapatırım. Şartımın biri benim ile at koşturma yarışı, biri güleşme, birisi de kırk arşınlık hendeği atla atlama.

Kadın dönüyor. Oğlan razı oluyor, gidiyor Dengiboz'a, yalvarıyor :— Ne olursa senden olur, diyor.

Akkavak kızının yüzü nikaplı imiş, yoksa yüzünü gören güzelliğinden bayılırmış. Ertesi sabah hendeği atlıyorlar. Akkavak kızı hendeğin kenarına düşüyor, oğlan da hendekten kırk arşın öteye atlıyor. Daha ertesi gün güleşte kız yeniliyor. Orada bulunanlar pay bu yiğitindir, diyorlar. Yarışta da kazanınca kız :— Daha bir diyeceğim kalmadı, diyor.

Kızın babası düğünü burada yapalım, sora kızı götürsün, diyor. Oğlan da razı olmayor. Sonunda Ak Memleketin padişahı olan kızın babası, kızına kırk deve yükü cihaz yükletip kık hizmetçi ile oğlana veriyor, oğlan memleketine geliyor.

Memleketin kenarına gelince çiftçilerin öküzlerinin beyaz yerlerine kara çuval çektiklerini görüyor. Oğlan çiftçilere soruyor, onlar da :— Padişahımızın oğlu bir kıza âşık oldu gitti, o da yasa düştü, diyorlar. Oğlan : — Haydi padişahınıza müjde verin, oğlun geliyor deyin, diyor. Onlar da koşa koşa padişaha gidiyorlar. Padişaha : — Padişahım müjde!.. diyorlar bir türlü söyleyemiyorlar. Vezir soruyor : — Yoksa Beğ Böğrek mi geliyor, diyor. Adam başı ile tastik işareti veriyor. Padişah bir bölük askerle karşı çıkıyor, oğlunu alıp saraya getiriyor. Akkavak kızı padişahın eteğini öpüyor. Düğün hazırlığı başlıyor.

Beğ Böğrek babasına —Baba, diyor, benim vâdim vardı, ben bu kızı alır - sam düğünümü av eti ile yapacağım demiştim. Şimdi onu yerine getirece - ğim, diyor. Babasından müsaade alarak kırk arkadaşı ile ava çıkıyor.

Gide gide büyük bir koruya geli - yorlar. Atlarını orada bırakarak yemek- lerini yedikten sonra uykuları geliyor. Uyuyorlar. Korunun sahibi kıral lala - sına —Lala dürübnümü getir de koruya kimse girmiş mi bakayım, diyor. Bir de ne görsün kık at yayılıyor, kık yiğit te çayırda uyuyor.

Kıral — Lala git bunların atlarını alıra çek, adamları zindana at.

Vaktile Beğ Böğreğin babasının azat ettiği bir köle bu kıralın lalası olmuş imiş.

Lala atları tutuyor. Yalnız Dengi boz kaçıyor. Adamları da zindana ko yuyor, fakat Beğ Böğreği tanıyor, Beğ. Böğrek kendisini salıvermesi için yalva- rıyor, o da bırakmıyor. Baban seni kurtarır, diyor.

Senede bir hamama gitmek için dışarı çıkarlarmış, bir sene tamam olunca dışarı çıkıyor, hamama giderken Beğ Böğrek—Arkadaşlar, siz gidin, ben kalenin bürcuna çıkıp Oğuzeline bir ba - kayım. Oğuzelinden esen yellerden Ak kavak kızının kokusunu alayım, diyor. Oğuzeli de kendi memleketi imiş.

Arkadaşlarının yalvarmalarına rağ- men gitmiyor. Saç sakal birbirine ka - rışmış orada oturuyor. Uzaktan böyük bir kervanın geldiğini görüyor. Kervan başına bir mani söylüyor:

Oğuzelinden beri gelirsin
Kasavet gönlümün gamın alırsın
Benim şah babamı nasıl bilirsin
Eğlenin bir haber verin yolcular.

diyor.

Kıralın kızı orada gezerken bunları duyuyor. Kervanbaşı maniyi duyuyor; oradakilere — Buna kim cevap verirse önde giden katırı ona vereceğim, diyor. İçlerinde bir keloğlan varmış : — Ben cevap veririm diyor:

Ben bir ulu bezirgânım kalmam yolumdan
Alırım satarım dünya malından
Gelişimi sorarsan Oğuzelinden
Söyle yiğit kelam gelsin dilinden.

diyor.

Kel oğlan adını soruyor. Bey Böğ - rek de ;

Çıktım da bu dağ başına da derbendi ırak
Bir dalğa geldi de cûş etti yürek
Babam padişahtır ismim Beğ Böğrek
İletin, bir haber verin yolcular.

Keloğlan :

Padişah babanın beli büküldü
Gözünün gevheri yere döküldü
Kulun kölen mezad oldu satıldı
Baltacı oğlu kel vezir de babanın yerine oturdu.

Böğrek bunu eşidince teessüründen ken- dini aşağı atarken kıral kızı kolundan tutuyor. Evli misin bekâr mısın, diyor. Beni alacağını söz ver seni bu zindan - dan çıkarayım, diyor. O da söz veriyor.

Gece zindancı uyurken kız oğlanı kaçırıyor. Ve şöyle tenbih ediyor. Ba- banın memleketine git asker al gel. Kırk arkadaşım vardı onları isterim. Biri eksik olursa kabul etmem, kıralın kızını isterim yerine versin de, diyor.

Beğ Böğreği kaladan aşağı iple sal- layor. İp yetişmeyor. Kız ne yapalım derken Bey Böğrek cebinden bıçağını çıkarup ipi kesiyor. Aşağı düşüyor. o - rada şunu söyleyor:

Yüksek idi düştüğüm yer tutmaz oldu dizlerim
Kıl bürüdü görmez oldu gözlerim
Bir senedir zindan dibi düzlerim
Tez yetiş benim Dengibozum yetiş.

diyor. Dengiboz oralarda dolaşırmış, koşarak geliyor, meğer ormanda Böğ - rek atın gemini eğerin kayışına takmış imiş. Dengiboz dile geliyor — Beğim

VEZİRKÖPRÜ'NÜN TARİHÇESİ

Fuat PINARDAĞ
23 Nisan İlkokulu öğretmeni

Memleketin tarihçesi henüz aydın - lanmamıştır. Şimalî Anadolunun bir kısım memleketleri hakkında yaptığı incelemeleri Amasya tarihi namile bir hülâsasını neşreden Tarih Encümeni âzasından merhum Hüseyin Hüsamet - tin efendi üstadımız, Vezirköprü için ancak sultan Mesut Selçukînin Amasya hükûmetini istilâsından itibaren müta - laya başlar.

Memleketin adı milâttan önce (Fa - zimonitidiya=Phzimonitidiye) adı altında Kızılırmak vasıtasile eski ismi (Pafla - gonya)=Paphlogonie) namile ilk asır - larda da müesses olduğu Belçikalı (Frantz=Franç gümon) namındaki sey- yahın bir eserine atfen söylenebilir.

Fakat ilk ve orta asırlardan evvel ve sonra Bizanslıların Pontus hükû - metinin ve Mihridattan sonra Romalı - ların ve Haçlıların ellerine geçip geç - mediği ve geçmişse de ne gibi tarihi hareketlere sahne olduğu belli değildir. 530 tarihinde (Fazimon) kasabasının

diyor: Bir senedir ben neler çektim. Dizime kadar suya girdi isem su içtim. Dizime kadar ota girdi isem, ot yedim. Bir defa şu eğeri kaldırda sırtıma bak. Böğrek eğeri kaldırıyor. Birde ne gör - sün derisi de beraber kalkıyor. Hayvana çok acıyor.

Dengi boz—ne ise tırnağımdaki şu tozu alda sırtıma ek, diyor.

Alıyor. Yaraları iyi oluyor. Ata bi- niyor memlekete geliyor. Sarayda ba- basının gözleri kör olmuş, sarayı vezir ler işgal etmişler. Eskiler unutulmuş kelvezir de Akkavak kızı almak üzere düğün yapıyor.

Akkavak Kızı önünde bir bardak zehir, son dakikaya kadar Böğrek gel - mezse kendini öldürecekmiş.

Böğreğin geldiğini öğrenince kel ve- zir kaçıyor. Babası seviniyor. Oğlunu yerine geçirmek istiyor. Böğrek kırk arkadaşı kurtarmadan hiç bir şey yap- mıyacağını söyleyor. Yanına bir tabur asker alıyor. Kıralın mülküne gidiyor. Benim kırk atım ile kırk adamı sen nasıl olurda zindana atarsın, diye da- yatıyor.

Kıral korkıyor, emir veriyor. Adam- larını ve atını veriniz, diyor. Böğrek— adamlarımdan biri eksik çıkarsa kabul etmem. Onun yerine kızını alırım di- yor. Zindandan 39 adam çıkıyor. Kıra- la haber veriyorlar. O zaman kıral kı- zını veriyor. Böğrek kızla ve arkadaş- lariyle dönüyor. Sarayda düğün baş- layor. Kıralın kızını kel vezire veriyor. Kendisi de Ak Kavak kızı ile kırk gün kırk gece düğün edüp evleniyor. Yiyip içip muratlarına eriyorlar.

hemen yanıbaşında (Gedegare) adıyle şimdiki Köprü kasabası yapılmıştır.

Bu hususta Amasya tarihinde ve Evliya Çelebi seyahatnamesinde görülen yazılar şöylece ihtisar edilebilir:

«Köprü kasabası, şarkan Havza, garben Osmancık ve Boyabat, güneyde Merzifon ve Gümüşhacıköy, kuzeyde Bafra kazalarile mahdut olup merkezi Taşan dağının şimali garbi eteklerinde iki tepenin ortasında, arızalı ve batıya doğru mail olan bir mevkii lâtifte kâindir.»

Bu kasabanın namı kadîminde (Şin), (Gedegare) namlarına dair iki rivayet mevcut olduğundan bunları tetkik etmek faideden hali degildir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde: Bu şehir eskiden (Şin) adile müsemmâ olup Amelika lisanında köprü manasınadır. Şu rivayetten anlaşıldığına göre Şin kasabası, Köprü kasabasının mevkien, zamanen aynı olup biri Amalikî diğeri Türkî olup (Gedegare) kasabası Sultan Mesut Selçukî tarafından 538 tarihinde bina edilmiş olduğu ve Gedegare namile tesmiye edildiği (Elilmüzzahir ve camiüddüvel) gibi umumî tarihlerde yazılıdır. Bu kasabanın Gedegare eski ismi, eski kayıtlara göre ve Sicillatı şeriyede mesturdur. (Yürgüç) paşanın vakfiyesinde Gedegare medinesi cıvarında köprü kariyesi yanında bir camii şerif bina ve masarıfı şeriyesine dair tayini vezaif ettiği mezkûrdur.

Kezalik Tacettin paşanın vakfiyesinde (Gedegare) kasabası cıvarında köprü kariyesinde bir camiişerif ve imaret ve hamam bina ve evkafını tanzim ettiği yazılıdır. 834 tarihinde tanzim edilen Yürgüç paşanın Gedegare kasabası cıvarında bir köy olduğu muhakkaktır. Bütün sicillatı şeriyede ve vesaiki atikada: (Camii Yürgüç paşa der kariyei köprü dercıvarı medinei Gedegare tabii Amasya) ve (Cami ve imareti Tacettin paşa derkasabai köprü dercıvarı medinei Gedegare tabii Amasya) diye mestur bulunduğundan Gedegare kasabası mevkii başka köprü köyü ve muahharen köprü kasabası mevkii yine başka olduğu ve yekdiğerine bitişik bulunduğu şüphesizdir.

Şu halde köprü kasabası Gedegare kasabasının mevkien aynı değil, mütemmimi olur. Bu iki adın daha eskisi ne olduğu malûm değildir. Çönkü köprü kasabasının yerinde olan eski şehir. Amasyanın hükûmeti Danişmendiye tarafından zaptolunduğu esnada zaptedilmiş olduğundan tekrar istirdadı için Rumlar, sonradan Haçlılar tarafından tevali eden Haçlı savaşlarında harap olmuştu. Muahharen sultan Mesudu Selçuki Amasya hükümetini istila eyledi-ğinden dahilinde bulunan bu kasabayı eski şehre hâkim olan yüksek bir mevkide, hisar içinde bina ederek Gedegare adını vermiştir. Bu gün Gedegare kasabası iç kale mahallesi ile civarında bulunan molla Hasan, Gani oğlu Abdüllâtif ve bunların arasında vaki mahallelerin bir kısmını havi olan mevkidir.

Köprü dahi elyevm orta cami demekle meşhur olan Yörgüç paşa Camii şerifi kuzey ve batı taraflarına tesadüf eden yerlere denir.

Anadoluda Celâli eşkiyasının 1009 da etrafa verdiği dehşet üzerine köprü voyvodası Durak ağa ve Zaimi Sinan Çelebi oğlu Mustafa ağa ki Köprülü Mehmet paşanın babasıdır.

(BİTMEDİ)

Samsun ve Dolayında Yaşıyan

KELİMELER

II

Kâzım DİLCİMEM

ÇORAK Türkçede ekseriya fiillerin köküne getirilip anlamına tesir eden (—k) eki ile nihayetlendirilmiş ve aramızda bol bol kullanageldiğimiz bir kelimedir.

Bunun gazetelerde, roman ve ilmî eserlerde, coğrafya kitablarında kullanıldığını hepimiz görür ve okuruz. Herkesin kullandığı ve görüp okuduğu bu kelimeyi yine herkesin müşterek bir mâna verdiğini biliriz.

Lûgat veya kamuslarımızda kurak, susuz ve bereketsiz gibi bir karşılığı olacağını tahmin eder ve eğer ku lûgatleri karıştırırsak tahminimizin doğru çıkacağını da biliriz.

Biz, muhtelif eserlerden bu kelime için burada misaller vermeyi fazla ve lüzumsuz görüyoruz.

Çorak kelimesinin yalnız kuraklık ve bereketsizlik gibi bir anlamı olsaydı onu ele alarak incelemeğe hiç te lüzum yoktu. Malûmu ilâm kabilinden bir külfet olurdu.

Ekseriya fiillerin sonuna (—k) eki getirilerek başka başka anlamlara varıldığını söylemiştik ;

Yatık, yatak — kayık, kayak — kaçık, kaçak — batık, batak — kalık, (1) kalak (2) — kesik, kesek gibi.

Lâkin bazı fiillerin köküne bu ek ilâve edilerek iki türlü şekil meydana getirilemez :

Dolak, bıçak, adak, sarık, çalık, delik gibi kelimelerin bir ikinci şekli yoktur. Yani hem dolak hem dolık ve emsali kelimeler üretilmemiştir, fakat anlam değişimi için başka şekillere müracaat edilmiştir.

Çorak kelimesi de bu sınıfa girer. Lâkin (çor) sözü bir mastar kökü değildir. Türkçede isim ve sıfatların sonuna da (—k) eki getirilerek kelimeler üretilir ;

Başak, topak, kozak, solak, yanak... gibi. İşte çorak kelimesi bunlar arasına girebilir. Ancak (çor) sözünün doğru anlamını tesbit etmek gerektir.

Kelimenin genel anlamı bilinmek ve yerinde susuz, bereketsiz toprak mânasında kullanılmakla beraber Samsunlular ve bilhassa **Bafralılar çorak kelimesile Kızılırmak deltasını kasdederler.**

Netekim Maarif Vekilliğinin son zamanlarda neşrettiği Türkiye Cüm-

(1) — Kocaya gidememiş, evde kalmış ihtiyar veya geçkin kız demektir. Bu anlamda Samsunda kullanılır. Samsunda tabedilmiş olan Besleme romanında da geçer Etem Veysi Aksan « Besleme » Şems Matbaası 1339 S. 87,

(2) — «Kelin kalağı gibi kalmak » yani sıfrülyet kalmak. Bu tabir Samsunda kullanılır. Sırası gelmişken şunu da söyliyelim ki Samsunda kullanılır demekle başka yerlerde kullanılmayıp munhasıran Samsunda kullanıldığını iddia etmiyoruz. Başka Türk yuvalarında belki de daha bol olarak kullanılabilir ve kullanılmış olması lâzımdır kanaatını da taşıyoruz.

huriyeti duvar haritasında da Kızılırmak deltası bu kelime ile gösterilmiştir. Bunun daha eskiden de böyle kullanıldığına dair elimizde başka deliller varsa da uzun gideceği için bu haritayı göstermeyi yeter buluyoruz.

Çorak kelimesinin genel anlamına zıt olarak Kızılırmak deltasını bu tarzda anmak, kelimenin bilinen anlamdan başka bir anlam ifade edeceğini gösterir.

Zira **Kızılırmak deltası susuz bir yer değildir.** Tersine olarak çok sulak, hatta bataklarla dolu, dümdüz bir toprak parçasıdır. **Batak olmayan yerleri de pek bereketlidir.**

Halkın konuşuşuna dikkat edersek (çor) sözünün yalnız olarak yani eksiz olarak ta kullanıldığını görürüz;

Aslının Farsça olduğunu bildiğimiz çorba, eğer tuzlu hazırlanmış ve bu tuzluluk yüzünden içilemiyecek bir hale getirilmişse

— Bu çorba tuzdan çor olmuş deriz.

Burada tuz kelimesi kullanılmış olmakla beraber çor söziyle tuzluluk, zehir gibi acılık anlatılmak istenmiştir.

Filhakika develere hazırlanıp verilen çok tuzlu suya (şor) denildiğini bir çok kimseler bilir. İşte çorba da şor gibi pek tuzlu olmuştur. Bu sebepten içilememekte veya müşkilâtla içilebilmektedir.

Şor; Farsça bir kelime olup karşılığı tuzlu ve acıdır. Fakat biz bunu Farsça kabul edince telâffuzunu biraz değiştirerek okuruz. Âbışur (= tuzlu su) deriz. Çorak, bereketsiz anlamına gelen şure sözünde ise çorak biçimi hiç hissedilmez. Farsçada şurezar çorak yer demektir.

Farsça kelimelerin bizim telâffuzumuzda (u) sesleri aslında yani bunları kullanan İranlılar arasında hep (o) biçiminde seslendirildiği malûmdur. Bu takdirde onları hep âbışor, şore, şorezar biçiminde söylemek lâzım gelecektir. (ç) ve (ş) harflerinin ekseriya bir birine yer verdiğini de bildiğimize göre Farsça şor kelimesi ile Türkçede çorak kelimesinin kökü olan çor kelimesi ayni asıldan demek olur.

Nitekim gülüstanın yeni harflerle basılan tercemesinde Kilisli Bay Rifat şure kelimesini şorak diye terceme etmiş ve bu kelimenin yanında, parantez içine (çorak, tuzlu yer) sözlerini de eklemiştir (1) Bu işareti ile bu büyük Türk dili bilgini; çorak kelimesinin Farsça asıldan geldiğini kabul etmiş olduğunu, tuzlu yer, susuz ve bereketsiz toprak mânasına geldiğini ifade etmiş demektir.

Lâkin Samsun vilâyetinin Bafra kazasında bulunan ve çorak sözile adlanmış bulunan **Kızılırmak deltasında hiç tuz yoktur.** Eğer sahile yakın göllerin bazısı tuzlu suyu havi ise bu onun denizle alâkasını gösterir ve başka bir şey ifade etmez.

Şu halde çorak kelimesi ile ne kuraklık, ne bereketsizlik ve ne de tuzluluk anlatılmak istenmiştir. Çünkü orası ne kuraktır, ne bereketsizdir ve ne de tuzlu bir topraktır.

O halde umumun verdiği anlama uygun düşmiyen çorak kelimesi için çor kelimesinin bereketsizlik, tuzluluk ve kuraklık gibi anlamlarını nazara almamak şartile Anadoluda verilen diğer anlamlarını «Türkiye halk ağzından söz derleme dergisi» nden arayalım

Çor; Anadolunun her bucağından ve 31 vilâyetten gönderilen fişlerde dert, keder, hastalık anlamlarına geliyor. Ayrıca bir çeşit üzüm hastalığı, ağaçlarda, sığır ve davarlarda hastalık anlamlarınadır da.

Abu Hayyan lûgatinde bu kelime cor şekli ile —mütercimi tarafından haklı olarak çor haline konulmuştur.— hastalık mânasındadır. (S. 42)

Şüphesiz Türkçe kelimelerin başında gelmesi icap eden (ç) harfidir ve bu harf zamanla yumşıyarak (c) haline getirilmiştir. Samsunlular fıtıklı insanlara cor derler. Arap alfabesi müsait olsaydı Türkçe kelimeleri tesbit edn Abu Hayyanın bunu hakikaten çor şeklinde mi yoksa cor halinde mi tesbit ettiğini anlamakn mümkün olurdu. Fakat Arap harfleri veya Arapça, Türkçe çor kelimesini cor halinde ancak gösterebileceğinden Samsundaki talâffuzun muahhar mı yoksa oldukça eski denberi mi böyle olduğunu anlamak kabil olamamaktadır.

Fıtık; bir hastalık, bir illet olduğundan onu da ayni şekille ifade etmek tabiidir. Bunun yalnız Samsuna munhasır olmayıp başka yerlerde de söylendiği yine söz derleme dergisinden öğrenmek mümkündür. Yine ayni eserde ve ayni anlamda çör sözü de vardır.

Şu halde kelimenin asıl şekli çordur ve muahhar olan çör ve cor şekilleri de onunla birlikte kullanılmaktadır.

Çoral : Bodur ağaç (her hangi bir hastalık veya imkânsızlık yüzünden) çopur (yani bir nevi illete duçar olmak) ve üst dalları kurumaya başlamış ağaç

Coruk : Zaif, cılız, hastalık, büyümiyen, gelişemiyen (hayvan), fıtık ve zaif hayvan. Çoruk: sıska, cılız. Çoruz: ince yapılı. cılız.

Çordan : Devamlı hastalık. Çorluk : ufak tefek, küçük armut.

Çormuk : Ağaçları büyütmeyen bodur bırakan bir çeşit hastalık,

Çorlamak : kötülemek, bozulmak, derde uğramak.

Çorlanmak : hastalanmak, bitkiler hastalanmak.

Çorallamak : ağacın üst dalları kurumağa başlamak.

Çorlu : hastalıklı, sıska, öksürüklü, kansız, karnı şiş, kışın uzun zaman aç kalan hayvanların ilk yazda yeşil ot yemeleri yüzünden hastalanarak içlerinin geçmesi.

Çorez: Hindinin küçük kalmışı. Çörez: büyümemiş hindi.

Bütün bunlardan başka (çörcük, çöremen, çörgül, çört, çörü, çörük, çörüşmek gibi kelimelerimiz olup hemen hepsi hastalık, cücelik, sıskalık, cılızlık ve büzülmek gibi anlamlar vermektedir.

Mamafi çer ve çerlemek gibi şekillerde aynı anlamdadır.

Biz bu vaziyete bakarak (çürük) kelimesinin de bu asıldan olmasını iddia etmek istiyoruz. Zira çürük olan nesne, hattâ insan, muhakkak hastalıklı ve illetli edemektir. Netekim çoruh adıla anılan ırmağımızın diğer bir adının da Çürüksu olduğunu burada hatırlatmak isteriz.

Çok kullandığımız çörçöp sözünün ilk parçası da bu suretle izah edilebilmektedir.

Dilimizde (sıkı fıkı, çalı çırpı, eski püskü, yırtık pırtık, boy bos, tüy tüs soy sop, allak bullak, değiş tokuş, abur cubur, tek tük, ufak tefek, konu komşu, süslü püslü, gezip tozmak) gibi

(1) — Kilisli Rifat Gülistan Ahmet Halit kitapevi 1941 S. 35

bazı tâbirlerimiz vardır ki ekseriya bunları terkip eden kelimelerden bir tanesinin izahı müşkül olmaktadır. İşte çörçöp te bunlardan biridir. Fakat çor kelimesinin üzerinde durmakla bunun izahı kabil olmaktadır.

Tekrar Bafra Kazasınının Çorak mıntakasına avdet edersek suların toplanması yüzünden bilhassa sıtmanın bu havaliyi kasıp kavurduğunu hattâ yaz mevsiminde çorağa inmek demenin hastalığı satın almak olduğunu her Samsunlu bilhassa her Bafralı pekâlâ bilir.

Çorak; bataklıklardan kurtulsa ve kurutulsa şüphesiz ki oldukça geniş ve bereketli olan bir mıntaka daha Türk topraklarına eklenmiş gibi olacaktır. Kızılırmağın, ta Orta Anadolodan alarak buraya getirip Türk milletine hediye ettiği bu değerli ve pek faydalı (yığ) lardan o zaman hakkiyle istifade edilecek ve Devlet hazinesine daha çok paranın girmesine sebep olacaktır. **Küçük bir Mısır elde edilecek ve küçük bir Çukurova daha memleketimize katılmış olacaktır.**

Arzumuzun nihayet bir gün tahakkuk edeceği elbette gelecektir. O zaman o havalinin insanları ve memleketin münevverleri birbirlerine buraya niçin çorak denildiğini soracaklar belki de bunu mânasız bularak **oraya —pek eskiden olduğu gibi— Zengin ova veya Altın ova ismini tekrar verecklerdir.**

Çor veya çorak kelimesi bataklık mânasına da gelmektedir. Yine söz derleme dergisinde: çorma, çerme, çermik, çerlenmek, cor, coralaşma, coruldaşmak, corum, cör, cöreze hep toplanma, birikme, suların toplanması, bataklık, sazlık, akan suyun yüzüne toplanan çörçöp, sulak olup mahsul bitmiyen tarla anlamlarını vermektedir

Öyle ise hastalık anlamı bundan yani bu anlamdan sonra teşekkül etmiş olacaktır. Zira bataklıkların insan sıhhatına ne kadar muzır olduğu herkesce malûmdur.

İçinda tuz ve küherçile gibi emláh olan topraklarda elbette bitkiler zaif olur. Çok sulak olup islâh ve tanzim edilmemiş toprakların da ondan farkı yoktur. Bataklıklar hastalık ta doğurur. O halde bu kelimenin hatsa, hastalıklı, cılız, zaif, sıska, bücür, bodur, illetli, çopur, fıtıklı gibi anlamlar da kullanılması kadar tabii bir şey olamaz.

Bu kelimeyi tahlilimizde iki sebep vardı.

1) Dilimizde bu kadar çok ve müteneyvi biçim ve anlamına rastladığımız çor kelimesinin ve bu kelime sonuna getirilmiş çeşitli yerlerde kullanılan hakiki Türkçe bir ek ile sonlandırılmış olan çorak sözünün yabancı bir kaynaktan geldiğine tahammül edemediğimizi anlatmak hattâ işin tersine olarak belki de Farsçaya geçmiş bir kelimemiz olması ihtimalinin tahkikini dil bilginlerinden rica etmek, ve

2) Çorak sahası üzerinde devletin ve münevver zümrenin nazarı dikkatini celbetmektir. Eğer buna muvaffak olursak ki şükhesiz bu muvaffakiyet ancak orasının da tefcir irva ve iskası ameliyesinin başlamasiyle temin edilmiş olacaktır. O zaman bizim için bir zevk, en büyük bir haz ve unutulmaz bir hatıra olacaktır.

Coğrafya köşesi:

BEŞERÎ COĞRAFYA BAKIMINDAN
SAMSUN

Macit KARAKURUM
Coğrafya Öğretmeni

Bir memleketin, bir bölgenin, hatta bir şehrin beşerî coğrafyası demek; o yerin insanlar tarafından ilk nüfuslanmıya başladığındanberi bir takım yerleşme noktaları (oba, köy, kasaba, şehir) kurmaları, nüfusları, nüfusun dağılışı, artışı, sıklığı, cinsleri, azlıkları, meskenler ve idarî taksimatı coğrafi sebepleriyle araştırarak izah etmek demektir.

Memleketimizin ençok nüfuslanmış yerlerinden birisi olan Karadeniz bölgesinin yalı şehirleri içinde Samsunumuz çok eski bir kuruluşa sahip olduğu hatta, bazılarına göre de Yeşil ve Kızılırmak deltası arasında yerleşmenin pek eski olduğu kabul edilmektedir.

Coğrafi şartların (Konum ve bakı şartlarının) müsadesiyle (*) şehrimizin burada, bulunduğumuz yerde, evvelâ «Proto—Eti» ler tarafından «Öksürük tepe» civarında, daha sonraları «Amisus» adıyle yunanlılar tarafından «Kara Samsun» sırtlarında kurulduğu halde sonraları Romalılar tarafından tahrip edilerek yeniden «Amisus» adıyle bina ettiklerini nihayet, tekrar Türklere (Danişmentliler, Selçukiler ve Osmanlılara) geçtiğini ve bu uzun zamanlar içinde adının da (**) «Amisus» tan «Samsun» a değiştiği hakkında lüzumu kadar yazı yazıldığından, biz, bu mevzu üzerinde durmıyacağız.

Nüfusumuz: Elimize geçen eski kayıtlara göre 1890 sıralarında takribi (11000) nüfusa sahip olan Samsun, Cumhuriyet devrinin ilk sayımı olan 1927 yılında 30.333, 1935 te 32.482, nihayet 1940 da ise 37.216 olarak tesbit edilmiştir.

1935 sayımına göre: 32.482 si merkezde ve 29.464 ü köylerde olmak üzere toplamı 62.464 şehir nüfusuna karşılık vilâyet nüfusu 337.817 olmak üzere Karadeniz kıyı şehirlerinin başında gelir.

Şehir nüfusunun 1890 danberi muntazam artma göstermesi iki kuvvetli sebepten ileri gelir.

A) Batı Trakyadaki mübadil vatandaşlarımızın buraya göç etmeleri,

B) Tabiî artış, yani doğumun ölümden fazla olmasından.

A) 1890 ile 1927 arasında görülen aşağı yukarı üç misli nüfus artışına sebeb doğumun ölümden fazlalığı ile beraber, 20 sene evvel Kavala ve Drama ve Serezden şehrimiz ve cıvarına göç ederek (her ne kadar şehrimizden de bilmukabele aynı yerlere Rumlar gönderilmişse de, zaten şehir nüfusu içinde azlık teşkil eden bunlar nüfusun artış seyrini bozmamışlardır) Sam-

(*) Tafsilât için: «Samsun şehrinin kuruluş ve inkişafında coğrafi şartların rolü» adlı yazıya bakınız. (19 Mayıs—sayı: 64

(**) Samsun kelimesinin menşei ve anlamını araştırma» adlı Kâzım Dilcimen'in Derginin 56 ıncı sayısındaki kıymetli yazısına bakınız.

sun nüfusunun daha çabuk artmasını sağlamıştır.

B) 1935 sayımına kadar bahis mevzuu göçler durmuş olduğundan, umumiyetle 1927 den sonraki nüfus artımı doğrudan doğruya doğumun ölüme nisbetle fazlalığıyle izah edilir.

1927—35 yılları zarfında (5760) doğuma mukabil (3620) ölüm kaydedildiğine göre, sekiz senelik artış (2140) kişidir.

Hükûmetimizin sağlığa verdiği önemle doğum nisbeti gittikçe artmakta olup yılda ortalama 700—750 arasındadır. Ölüm miktarı ise alınan sıhhî tedbirler (bilhassa sıtma başta olmak üzere bulaşık hasalıklarlada mücadele) sayesinde sekiz sene evvel 400 iken bugün bu miktar pek azalmış ve bu keyfiyet nüfus artış nisbetini gittikçe yükseltmiştir. Meselâ son seneler zarfında yılda ortalama olarak Samsun nüfusu 600 kişi etrafında artış göstermektedir.

Nufus sıklığına gelince:

Şüphesiz ehemmiyetli nüfusa malik olan Samsun her tarafında aynı sıklığı göstermez. Umumiyetle şehrin ilk 10^m lik taraça üzerindeki kısımı en kalabalık, güneye, doğuya ve batıya doğru nüfus gittikçe —iş merkezine uzaklığından— seyrelmektedir.

Şehrin 1270 km^2 lik bir yer kapladığına göre km^2ye düşen nüfus miktarı (53) dür ki bu miktarı, memleketimizin ortalama nüfus kesafetinin (km^2 ye 23) iki buçuk misline ve Karadeniz bölgesi ortalama nüfus sıklığının (km^2 ye 36) 1,5 misline yakındır (ki Karadeniz bölgesi Marmara bölgesinden sonra memleketimizin en kalabalık bölgesini teşkil eder).

Samsundaki nufus kesafet ve sıklık sebepsiz değildir. Bir taraftan fazla nufusu besliyecek zengin toprakların bol mahsullerine yakın olması, demir ve deniz yollarının çatıştığı yerde bulunması ve bu yüzden kuvvetli ticaret hareketine sahip olması, ayrıca başta tütün olmak üzere diğer endüstriyel hayatın canlılığı bu keyfiyeti izah eden sebepler arasındadır. Zira, ticaret ve bilhassa endüstri hareketleri iş hacimleri nisbetinde işçi ister. Bunun için etraftan nufus, ticaret ve endüstri hareketi olan Samsun'a akar.

Meselâ, 1935 sayımına göre 32.000 olan nufusumuzun (3,300) ü yani (o/o 14,5 u işçi, 2,84 ü yani o/o 6,4 ü ticaretle meşgul, 1,509 u (yani o/o 6,4 ü taşıt işlerinde) çalıştığına bakılırsa umum nufusun 1/4 ünden fazlası ticaret ve endüstri ile iştigal etmektedir. Halbuki, bunların bir kısmının evli ve çocuklu olduğu düşünülürse bu miktarın hakikatte 2—3 misline çıktığı görülür ki bu da, fikrimizi teyit etmektedir.

Nüfus kesafetinin dağılışında km^2 başına; Vezirköprüde 21, Kavakta 33, Bafrada 35, Lâdikte 37, Havzada 42, Çarşanbada 43, Termede 54 kişi düşer.

Bu vaziyette kazalarımız içinde Termenin sık nüfuslu görünüşüne sebep yüz ölçümü itibariyle en küçük, aksine olarak Vezirköprünün en tenha görünmesi ise yüz ölçümünün (1935 Km^2) lik geniş bir sahaya yayılmış olmasıdır.

Halbuki, vilâyet sınırları içindeki nüfusun (338.717 oldnğuna ve yüz ölçümü de 9210 Km^2 bulunduğuna göre) sıklığı Km^2 başına (36) kişi isabet eder ki, kazaların ekseriyeti bu rakkamın üstünde bir kesafet sahibidir.

Nüfusun dağılışına gelince; (337.800) olan vilâyet nüfusunun 66 700 ü şehirli 271.100 ü köylü olduğuna göre bu durum, cıvarındaki köylerle beraber 62.400 ü bulan şehir nüfusunun 14900 ü erkek, 15.000 i kadın olmak üzere 29.900 ü köylerde, 15 300 ü kadın ve 17.100 erkek olmak üzere 32400 şehirli nüfus teşkil etmektedir.

Şehir nüfusu içindeki erkeğin kadından fazla oluşu şehrin iş ve ticaret merkezi oluşuna ayrı bir delil teşkil eder.

Nüfus umumiyetle şehirde ve kaza merkezlerinde toplu; köylerde, güneyin dağlık yerlerinde ve deltalardaki bataklık sahalarda seyrektir.

Hulâsa, Samsunun Karadeniz bölgesinin en çok nüfuslu bir şehir olması diğer taraftan da iç memleketlerle münasebetlerinin kolay ve yakın olmasıyle de ilgilidir. Güneydeki avarızın yatık durumu nüfus kesafetinin içerlere kadar sokulmasını sağladığı halde, doğu ve batıdaki kesafet dar bir kıyı şeridine inhisar eder.

Azlıklar: 1890 yılı kayıtlarında bu günküne nazaran daha fazla azlık bulunmasına mukabil bunlardan çoğunun Cümhuriyet devri başlangıcındanberi pek ehemmiyetsiz miktar ve nisbete inmişlerdir.

1935 istatistiklerine göre şehir nüfusunun :

o/o 98,8 Türk (32088 kişi)
o/o 1,2 azlık (394 ») lar teşkil etmektedir. Bunların (azlıkların) din itibariyle nisbeti ise :

o/o 0,2	Katolik	(66 kişi)
o/o 0,3	Ortodoks	(88 »)
o/o 0,2	Protestan	(52 »)
o/o 0,1	Ermeni	(18 »)
o/o 0,4	Musevi	(101 »)

Nufusun ana dilinden başka konuştuğu dil itibariyle nisbetine gelince :

o/o 98,6	Türkçe	
o/o 0,2	Tatarca	
o/o 0,2	Ermenice	
o/o 0,1	muhtelif dillerle de konuşabilirler.	

Meskenler ve mesken tipleri : Coğrafi çevrenin meskenlerin şekillerine ve tiplerine tesiri Samsunumuzda da gözden kaçmamaktadır. Yağışlı Karadeniz bölgesi içinde en az yağmur alan şehrimiz evlerinin damlarının dik yapılmasına lüzum görülmemiştir. Yer altı su seviyesinin yakınlığı dolayısiyle, bilhassa Çarşamba deltasındaki evlerin rutubetten mümkün olduğu kadar kaçmak için, aralıklı taşlar üzerine oturtulmuş olması oldukça sık rastlanan bir hadisedir. Aynı zamanda, şehrin doğusundaki aşağı Papas köyü evlerinin vadi tabanından yamaca tırmanmış oluşu Mert ırmağının taşma tehlikesinden kaçmak ve coğrafi çevrenin negativ tesirine karşı insanın bulduğu tedbir olarak kabul edilmesi lâzımdır.

Mesken tipleri : Samsunda binaların çoğunu son büyük yangından evvel ahşap evler teşkil ediyordu; zira, daha eski zamanlardanberi şehrin yakınlarına kadar sokulan ormanlar bu işi kolaylaştırmış bulunuyordu. Ormanların tahribi, büyük yangının vukuu, tuğlaya elverişli olan ocakların işletilmesine ve evlerin bu malzemeden yapılmasına devam edildi.

En son kayıtlara göre şehrimizde 1762 kârgir, 655 yarım kârgir, 20 beton, 2399 ahşap ve 214 kerpiç ve çoğu 2—3 katlı olmak üzere 5050 bina vardır; ev başına ortalama 6 nufus düşer.

İdari taksimat : Vilâyetimiz Osmanlı devletine geçtiği sıralarda Amasyaya, sonra sıvasa, III. cü Selim zamanında da Trabzona bağlı ve Ünyeden Niksar da dahil olduğu halde Bafraya kadar uzanan bir kıyı sancağı gibiydi. İkinci meşrutiyetten sonra «müstakil mutasarrıflık» halinde idare edilirken Cümhuriyet devrinde sancakların vilâyete çevrilmesi ile (Ünye ayrılarak) bugünkü idaresine kavuştu.

Bugün merkezle beraber dördü kıyıda (Bafra, Çarşamba, Terme) dördü de dahilde (Lâdik, Kavak, Havza, Vezirköprü) olmak üzere sekiz kazası ve 731 köyü vardır. Kazaların nufus durumu şöyledir :

	Şehirde	Köylerde	Yekûn
Merkez	32,480	29,980	62,400
Bafra	10,260	64,640	74,900
Çarşanba	7,060	51,440	58,500
Havza	3,400	22,400	25800
Kavak	1,360	26,700	28,000
Lâdik	3,850	15,760	19,600
Terme	2,600	25,980	28,660
V. Köprü	5,620	34,000	39,600
	66,700	271,000	337,800

Dikkat edilirse, Merkezden gayrı kazalarımızda köylü nufusunun şehirlinin 6—7 misli olması çiftçiliğin kazalardaki hâkimiyetini ifade eder. Her köye düşen ortalama nufus 731, ve 79 adet olan merkez nahiyesine ait köylerde ise 380 olduğuna göre bu köyler evvelkilerden daha küçüktür.

Netice olarak diyebiliriz ki, umumiyetle kalabalık nufus taşıyan Karadeniz şeridi içinde Samsun kuvvetli topraklar arasında olması, yüzey şekillerinin iç kısımlarla kolayca münasebet temin etmesine, müsait olması yağışın çokluğu ile mütenasip olarak çok kesif olan (Km^2 başına 100—200 kişi) doğu Karadeniz bölümüne nazaran az kesifdir. Bu hal, doğu Karadeniz avarız durumu dolayısıyle ve bol yağışın yardımıyle nisbeten dar sahada barınması ve dağların güneyinde bu nisbetin birdenbire düşmesine mukabil daha az yağışlı, fakat, avarızı dolayısıyle içerlere kadar sokulan kalabalık bir bölümün ticaret merkezi ve çok eskiden nufuslanmış bir sahanın içinde Türkler tarafından kurulmuş bir şehir olmasıdır.

İstiklâl mücadelesinin 19 Mayıs 1919 da buradan başlaması Samsun'u dünyaya tanıtmıştır.

TÜTÜN FİDESİ NASIL YETİŞTİRİLİR

Yazan : Sait COŞKUN
Yüksek Ziraat Mühendisi

Tütün fidesi yetiştirmek her şeyden evvel bir san'at ve bilgi işidir. Yaz kurusu mahsul almak, erken, gürbüz ve hastalıksız fide yetiştirmek istiyenlerin aşağıdaki öğütlere önem vermeleri, babadan kalma usulleri bir tarafa bırakarak yirminci asrın icablarına uymaları tütüncülüğümüzün inkişafı bakımından faydalı olacaktır.

Güzel yurdumuzun biricik kazanç kaynağını teşkil eden ürün hiç şüphe yok ki tütündür. Bilhassa Samsun ve Taşova havalisi tütünleri yalnız Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde değil bütün dünyada, cazip rengi, nefis kokusu, tatlı içimi, paha biçilmez değeri ile en üstün bir durumda yer almaktadır. Fakat ne yazık ki bu kıymetli metaı yetiştirmekte çok ihmalkâr davranıyoruz. İşi haiz olduğu önemle benim semiyoruz. Tütün yetiştirmek için lüzumlu bütün tesisattan mahrum bir halde bucalayıp duruyoruz. Ne modern bir fideliğimiz, ne fennin icaplarına uygun bir kurutma hangarımız ve hatta tütünümüzü saklayacak bir yerimiz vardır. Tanrıya emanet ederek fide yetiştirmeye, ip hesabiyle tütün kırdırmaya, eski çağlardan kalma bir zihniyetle saçak altında tütün kurutmaya çabaladıkça tütüncülüğümüz inkişaf edemiyecek, umudumuz mes'ut akibete ulaşamıyacaktır. Bu sebeple bu hususta en önce alınması gereken tedbir erken, sağlam ve hastalıksız fide yetiştirmeye çalışmak olmalıdır. İşte bu saydığımız vasıfları haiz fideyi yetiştirebilmek için:

1 — Fidelik yerini iyi seçmek.
2 — Fidelik yerini iyi hazırlamak.
3 — Bakım ve timar işlerini asri icablara uydurmak.

Esasları üzerinde ciddiyetle durulmalıdır. Formül halinde söylediğimiz bu esasları biraz daha tavzih edelim.

1 - Fidelik yeri nasıl seçilmelidir: Fidelik yerini seçerken göz önünde tutulacak başlıca esas doğu ile kıbleye bakan bir yerde olmasına ve rüzgârlardan mahfuz bulunmasına önem verilmelidir. Ayni zamanda fidelik yeri olarak seçilecek mahallin gübrelik, bataklık ve bilhassa sebze bahçelerinden uzak olmasına da dikkat edilmelidir. En mühim mes'ele de seçilecek fidelik yeri etrafında bol su bulunmasına da dikkat etmek gerektir. İşte bu şartlar altında seçilecek fidelik yeri isteğe en uygun olanıdır.

2 - Fidelik yeri nasıl hazırlanmalıdır ? Seçilen fidelik yeri güzün bir defa aktarılmalıdır. İkinci aktarma da tohum ekiminden bir kaç gün önce yapılır. Aktarmayı karasapan ile yapmaktan sakınınız. Bu aktarma ya pullukla veya bel ileb aşarılmalıdır. İyi sürülen, iyi alt üst edilen fidelik yeri bol ve pişkin fide verir. Ne kadar ince işlenirse o kadar verimli bitime varılır.

İkinci sürmeden sonra hiç durma-

dan tahtaların hazırlanması lâzımdır. Hazırlanacak bu tahtaların uzunluğu fidelik yerinin durumuna göre değişir. Bu sebeple fideliklerde 5—30 metre uzunluğunda yastıklara rastlamak mümkündür. Yalnız tahtaların genişliği fidelik sahası ne olursa olsun 1,20 metredir. Bu genişlikte teşkil edilecek yastıklarda yetiştirilecek fideler yastıkların iki tarafından muntazaman sulanabileceği gibi timar ve bakımları da o nisbette kolaylaşır. Bu sebeple her ekici yastık genişliğini 1,20 metre olarak kabul etmiştir. Yalnız yastıkların aralarında 0,50 metrelik yollarda hesaba katılmalı ve yastıkların yollardan yüksek olmasına da önem verilmelidir.

Bu suretle hazırlanan yastıklar bir kaç gün kendi haline bırakılır. İyice tava geldikten sonra bir el tırmığı ile yastık yüzleri düzeltilir. Daha emin, daha sağlam ve daha uygun fide yetiştirebilmek için tohum ekiminden önce bu yastıkların yüzüne harç tabir edilen gübreli topraktan beş santim kalınlığında bir kısım yaymak en temkinli bir hareket olur.

Harç nedir ve nasıl yapılır ? Harç ham toprakla gübrenin karıştırılmasından meydana gelir. Harçta kullanılan ham toprağın kuvvetine göre bu toprağa ikiye bir veya üçe bir nisbetinde eskimiş ve iyice yanmış keçi veya koyun gübresi karıştırılır, harman edilir. Bu suretle elde edilen gübreli toprağa harç adı verilir. Tütün fidesi yetiştirmede harç kullanan tütüncünün yüzü güler, emeği boşa gitmez. Muvaffak olur ve nihayet erken, pişkin fide yetiştirmek sonuncunu elde eder.

Bu suretle hazırlanan yastıklar tohum ekimine hazır bir hale getirilmiş demektir. Bundan sonra yapılacak ilk iş tohum ekimini başarmaktır. Tohum ekmede de göz önünde tutulacak başlıca esas metre kare yere atılacak tohum miktarıdır. Hemen umumiyetle tütüncülerimiz çok ve sık tohum atmayı itiyad edinmişlerdir. Bunlar çok tohum atmakla çok fide alacaklarını sanırlar. Bu kanaat zıddına olarak diyebiliriz ki çok tohum çok fide vermez. Çok tohum hastalık doğurur, bu itibarla çok tohum atmaktan sakınmak gerektir.

Okurlarımıza bu hususta tam bir fikir verebilmek için ne kadar yere ne mikdar tohum atılması lâzım geleceğini izah edelim. Bu görüşümüzü daha ameli bir ölçü ile anlatmak lâzım gelirse denilebilir ki 15 adım boyunda ve bir buçuk adım eninde bir yastığa orta boyda bir kahve fincanı tohum yeter ve artar bile. Fakat bu kadar az bir tohumu bu kadar geniş bir yere isabetli ve düzgün bir şekilde serpebilmek kolay bir iş değildir. Bu tohumu her tarafa ayni ayarda serpebilmek için orta boyda bir leğen alınır. Bu leğenin içi elenmiş külle doldurulur. Bazı tütüncüler elenmiş kül yerine ince kum kullanırlar. Halbuki kumla bu işi yaptığımız vakitte dikkat ederseniz leğenin içinde kumu ayrı tohumu da ayrı görürsünüz. Tütün tohumu hiç bir zaman kumla karışık bir hale gelemez. Bu sebeple kum yerine elenmiş kül kullanmak çok yerinde olur.

Elenmiş kül ile doldurulan leğene bir fincan tohum atılır ve iyice karıştırılıp harman edilir. Bu külle karışmış tohum buğday tohumu atar gibi yastıkların üzerine muntazam bir şekilde serpilirse tohumu yastıklara tane tane düşürmek sonuncu elde edilmiş olur.

Tohum ekimi işi başarıldıktan sonra mutad olduğu gibi sakın ayakla çiğnemeyiniz veya çalı ile dövmeyiniz. Bu

suretle tohumu derine kaçırır ve çimlenmesine engel olursunuz. En temkinli hareket tohum ekiminden sonra yastıklara yanmış ve elenmiş koyun veya keçi gübresi, bulunmadığı takdirde iyi yanmış ve yıllanmış beygir gübresi yayılır. Üzeri bir tahta baskı ile vurularak düzeltilir.

3- Timar ve bakım işleri : Timar ve bakım işlerinde göz önünde tutulacak başlıca esas sulamaya verilecek önemdir. Bir çok yerlerde, ezcümle şark vilâyetleri ile Tokat, Erbaa ve havalisinde fideler salma su ile sulanmaktadır. Salma su ile fide sulamak af edilmez bir suçtur. Salma su fidelerde kloroz denilen sarılık hastalığıyla kök ve fidan çürüklüğü denilen amansız marazların meydana gelmesine sebebiyet verir. Bu sebepten ötürüdür ki sulamayı mutlak süzgeçli kova ile yapmalısınız. Bu iş fide yetiştirenlere zor gibi görünür. Fakat bu hususta katlanılacak zorluk alınacak fayda yanında hiç mesabesinde kalır.

Tohum ekiminden sonra ilk yapılacak iş sulamaya başlamak hususunda alınacak tedbirdir. Malûmdur ki tohumun çimlenmesi için sıcaklık kadar yaşlığın da tesiri vardır. Bilhassa tohum çimlenmeye başladığı zamanlarda yastık yüzlerinin çok kurumasına fırsat vermemelidir. Çünkü bu zamanlarda yastıkların yüzü çok kuru kalacak olursa toprak yüzünde çatlaklıklar meydana gelecek yeni çimlenen tohumların kökçeğizleri açıkta kalacak, bunun neticesi olarak da yeni çimlenen tohum güneş ve hava tesirinden kuruyup gidecektir. Bazı tütüncüler toprak tohumu kaybeder derler. Halbuki toprakta tohumu kaybedecek hiç bir hassa yoktur. Tohumu kaybeden en kuvvetli sebep sulamada yapılan hatadır. Şurası da bilinmelidir ki fideler 4 yaprak oluncaya kadar sık olarak verilen su bu zamandan sonra seyrekleştirilir. İki sulama arasında toprak yüzünün bir az kurumasına fırsat vermek lâzımdır. Aksi takdirde fazla nemlikten kök ve fidan çürüklüğü gibi salgın ve yıkıcı marazlar meydana gelir.

Diğer bakım işleri ot ayıklamaya inhisar eder. Yastıkları fazla otlandırmamaya dikkat ediniz. Fide yetiştirmede geç kalır, dikim vaktı da yanaşacak olursa daha çabuk fide almak için Amonyak sülfatı kullanılır. Amonyak sülfatı bir nevi avrupa gübresidir. Toz şekere benzeyen bu gübreyi hepiniz avrupa gübresi adıyla tanırsınız. Bu vesile ile bu hususta da kısaca izahat vermeyi faydalı buluyorum.

Amonyak sülfatı şu suretle kullanılır. 100 kilo suda bir buçuk kilo amonyak sülfatı eritilir. Bu, suda çok çabuk eriyen bir terkiptir. Güneşli bir günde sabah erkenden peşin yastık yüzleri âdi su ile sulanır. Bunu müteakip ayni yastıklar hazırlanmış amonyak sülfatı mahluli ile sulandıktan sonra peşinden gene âdi su verilir. Önce verilen âdi su amonyak sülfatı mahlulinin derine gitmemesine, sonran verilen âdi su da yapraklar üzerinde kalan amonyak sülfatı mahlulinin yıkanmasına yardımcıdır. Bu şekilde verilen şerbetin 3—5 gün içinde büyük faydaları görülür.

Netice : Türk tütünü dünyanın hiç bir tarafında yetişmez. Türk tütününün sinesinde sakladığı hususiyetler hiç bir tütünde yoktur. Böyle olduğu halde tütünlerimiz para etmiyor, tütünlerimiz yok pahasına satılıyor, diyenler de çoktur. Eğer tütünlerimiz yok pahasına satılıyor ve hakikaten para etmiyorsa

bunun en büyük müsebbibi de biziz. Çünkü tütünlerimizin para etmesi ve değer fiatıyla satılabilmesi için :

1 — Erken, gürbüz, sağlam ve hastalıksız fide yetiştirmeye gayret ediniz.

2 — Tarlanızı iyi aktarıp iyi hazırlayınız.

3 — Dikimi vaktinde yapınız.

4 — Çapaya çok önem veriniz. Bir çapa ile iktifa etmiyerek çapayı ikileyiniz. Boğaz doldurma işini de ihmal etmeyiniz.

5 — Kırımı el el ve olgunluk gösterdiği zamanlar yapınız. Kırma zamanlarını asla geciktirmeyiniz. Olgunluk göstermedikçe de tütünü kırmayınız.

6 — İp hesabıyla tütün kırdırmaktan kat'i surette çekininiz.

7 — Saçak altlarında değil muntazam kurutma hangarlarında tütünlerinizi kurutunuz.

8 — Kuruyan ve hevenk haline getirilen tütünlerinizi mahfuz çatılar altında saklayınız.

9 — İnhisarlar idaresi tarafından yer yer toprak üzerinde yapılan tatbikattan örnek alınız.

10 — Ve nihayet yazın kızgın sıcaklığı altında döktüğünüz alın terinin kefaretini değeri karşılığı olarak alabilmek için tütünlerinizi demet olarak işleyiniz, demet dengi piyasasıyla satınız.

O zaman göreceksiniz ki tütünleriniz hayalinizden geçmiyen bir kıymetle satılacak. cepleriniz dolacak, yüzünüz gülecektir.

İki Evli Destanı

Fuat PINARDAĞ
Marıncalı öğretmen

Bu destanı 25 sene önce Merzifonun Marınca köyünde, tahminen 70 lik bir ihtiyar olan Mozi Mustafadan yazdım. Görüleceği üzere vezinde büyük kusurlar vardır. belki de bu, ihtiyarın hatasıdır, Belki de yeni bir nazım şekli karşısındayız. Bentlerin tertibi de ayni yeniliği veya hatayı göstermektedir. Nakarat kısmının dört mısra oluşu zannımızakalırsa halk edebiyatında ilk defa görülmektedir.

Çengelde etim kurtlandı,
iki ferzenk birbirine nisbetlendi,
Sırtımda gönlek bitlendi.

Yandım iki avrat elinden.
Büyüğü ne hal ise hal amma,
İlle küçüğün dilinden,
İlle küçüğün dilinden,

Eşeğe biner çoşarım.
Karlı dağlar aşarım
İkinizi birden boşarım.
Nakarat

Eşeğe yığdım samanı,
Gitme gözümün dumanı,
Çağırın gelsin köyün imamı.
Nakarat

Birine aldık bandik (*)
Ötekini alalın dedik
Hak yanında kul yanında
Yerimiz kaldı gedik.
Nakarat

Birisine aldık astarlık
Birisi de ister sadelik
İkisinin ölüsünü
Tanrım sen göster.
Nakarat

Büyük karı çorba yerken
Böğrüme türter
Küçük karı koynuma sürter
İkisinin elinden Tanrım sen kurtar
Nakarat

Büyük karı ister al yaşmak
Küçük karı ister boğuşmak
İkisinde göründü savuşmak
Nakarat

Birisinin adı Hediye
Birisinin adı Dudiye
Haftada çıkarlar kadıya
Nakarat
Birisinin adı Ayşe
Birisinin adı Köşe
Akşam yedim ikisinden maşa
Nakarat

Bir çift öküzüm var
Çifte giderim
Ben bu karıların elinden
acep ne ederim.
Nekarat

Bir çift öküzüm var
Çifte giderim
Ben Bu karıların elinden
Acep ne iderim
İkinizin gönlünü
Bu gece ederim.
Nakarat
Sarı öküzü yerinden kaldıramadım
Kara öküzü boyndurukta durduramadım
Küçük karıya hamam parası veremedim.
Nakarat

***

(*) Bandik : Kadınların şalvar biçiminde giydikleri geniş bir etekliktir.

XVI. ASIR SAZŞÂİRLERİNDEN

Hayalî'nin

Bir Koşması

H. Cahit ÖZTELLİ

XVI. asır sazşairlerinden Hayalî hakkında Fuat Köprülü (Türk Sazşairleri Antolojisi)nde şu malûmatı veriyor. (cilt 2 s. 11) «Elimizde biri aruz ile, ikisi hece ile yazılmış üç manzumesi bulunan Hayalî hakkında malûmatımız olmadığı gibi, bu kadar az eserle edebi şahsiyeti hakkında bir fikir edinmekte imkânsızdır. Klâsik edebiyatın tesiri altında kaldığı—galiba, XVI. asrın büyük klâsik şairi Hayali'ye karşı beslediği hürmet tesirile—ayni mahlesi almasından da anlaşılan bu şair, ihtimal 1577 İran seferine Adil Giray Han maiyetinde iştirak etmiş—belki Kırımlı yahut Kırım Hanlarının maiyetinde yaşayan—oldukça kuvvetli bir sazşairidir; ve hece ile yazdığı manzumelerde de klâsik edebiyat tesiri pek barizdir.»

Bu malûmata yeni bir şey ilâve edecek değiliz; yalnız, bir yenisini ilâve ile manzumelerinin sayısını dörde çıkarmış olacağız.

Bir kurulmuş elde hazır yaya benzer kaşların
Gök yüzünde nev hilu bir aya benzer kaşların
O siyah müjgânların saf bağlayup durmuş divan
Padişahım mescid-i aksâya benzer kaşların

Hup dilin ağzının içinde (sûre-i lokman) okur
Mushaf-i hüsnün görenler âyet-i kura'n okur
Hışm - edüp gâhi benim hem katlime ferman okur
Bu beratı . . . . tuğraya benzer kaşların

Bismillâh sandım ibtida gördüm anı
Huri zannettim, şaha ben bağ-ı cenan içre seni
Yek nazarda akl-ı fikrimden cüda ettin beni
Ta ezelki hame-i kübraya benzer kaşların

Saçların manendi sünbül al yanağın gül gibi
Mest eder mestanede sükkâr dudağın mül gibi
Âsitanında hizmet eder bu HAYALÎ kul gibi
Âleme hükmü yürür Dâraya benzer kaşların

Lâdik Halkevi
VE
Akpınar Köy Enstitüsü

Lâdiğ'in genç Kaymakamı :

— Bu gece Halkevinin müsameresi var dedi..

Nerede? dedim.

— İlk okulda...

İlk okul.. Son depremde Lâdik'te hemen hemen hasar görmiyen tek ta'lili yapı... ve anlattılar : Bir kaç gece evvel Halkevi çocukları kahveci Şabanın salonunda müsamere vermek istemişler.. Kurdukları sahne, seyircilerin üzerine yıkılmış.. Bu hem komik, hem acı vak'a çocukları yıldırmamış.. Daha müsait bir yer aramışlar.. Ve ilkokulun en sıkışık şeraitte ancak 200 kişiyi alabilen kapalı teneffüshanesinde sahnelerini kurmağa karar vermişler...

*
* *

Lâdik'te geçireceğim bu gecenin Halkevinin müsameresine rastlamasına çok sevindim.. Küçük salon, kadın, erkek ve çocukla tıklım tıklım dolmuştu.. Bu manzara bana, büyük şehirlerimizden ziyade, küçük kasabalarımızda Halkevlerine ne büyük bir ihtiyaç olduğunu, buralardaki Halkevlerinin üzerlerine ne büyük ödevler düştüğünü hatırlattı..

*
* *

Derme, çatma sahnenin derme çatma perdesi açıldı.. Lâdiğ'in dağ ve yayla çocukları.. İstiklâl marşını normalden daha yavaş fakat çok güzel söylediler..

Sonra «Kanun adamı» piyesi temsil edildi. Piyesi temsil edenler Lâdik'in ilkokulu bitirmiş, kimisi Lise veya Ticaret Lisesinde bir iki sene okuya bilmiş gençleriydi..

Kimi terzi çırağı, kimi bakkal.. Birisi de Kaymakamın odacısı.. Bu piyesi zevkle seyrettik ve bol bol alkışladık..

Belli ;.. çok çalışmışlar.. Zevkle, hevesle çalışmışlar.. Bundan sonra.. Lâdik Halkevi çocuklarından, bu derme, çatma sahnede, ilk defa [Canlı Karagöz] ü seyrettim.. Bunda da çok muvaffak oldular.. Salon neş'e içinde kaldı.. Nihayet bir iki halk türküsü, halk oyunu.. ve müsamere sona erdi..

*
* *

Lâdik Halkevinin hazırladığı bu müsamereden ayrılırken düşündüm :

— Bu çalışkan çocuklara büyük bir salon, bir sahne, bir yuva hülâsa güzel bir Halkevi binası lâzım dedim..

Fakat birdenbire aklıma... büyük binaları, muhteşem salonları ve sahneleri olduğu halde... salonlarında cinlerin raksettiği Halkevleri geldi.. vaz geçtim... Türk ocaklarının ilk zamanlarını hatırladım :

— Belki bu çocuklarda bozulur... Yokluk içinde çalışmak ve yaratmak gençliğin fedakârlığa, feragata, ülküye susamış karakteri için çok zaman daha faydalı oluyor, dedim...

*
* *

Ertesi gün Kaymakamla birlikte..

Lâdiğ'in üç kilometre ilerisindeki Akpınar köy enstitüsüne uğradık..

Kapıdan içeri girdiğimiz sırada :.. Enstitünün çocukları.. Musiki muallim mektebini yeni bitirmiş genç bayan öğretmenlerinin şefliği altında İstiklâl marşına başladılar...

İki, üç sesle söylenen bu marş kadar güzel söylenmiş bir İstiklâl marşı dinlemediğimi söylersem... Acaba bunu dekorun ulviyetine mi atfedersiniz... Yurdumun zümrüt gibi yeşil ovası ve dağları arasında... Yurdumun öz çocukları .. Şu köyden, bu köyden toplanagelmiş, saf, temiz kız ve erkek köylü çocukları... Başlarında genç bir kadın.. Sababın ilk saatlerinde İstiklâl marşını söylüyorlar... ve biraz sonra herkes, dersinin, işinin başına geçecek...

İstiklâlimin bu güzel şarkısını huşû içinde dinliyor... Yurdumun hür havasını doya doya ciğerlerime doldıruyor.. saadetimi daha çok hissediyorum.

Dünyanın en bahtsız günler geçirdiği... Her dakikanın her saniyesinde milyonlarca canın, namusun, şerefin yok olduğu; tarihlerin, san'atın her şeyin bir daha dirilmemek üzere toprak lara gömüldüğü şu günlerde... sadece istiklâl marşını söyleyebilmenin bile başlı başına bir saadet olduğunu his etmiyenlere acıyor ve kendimi daha büyük, daha kuvvetli bularak işime dönüyorum..

***

Güzel bir tesadüf.. İki gün sonra yıkılan enstitü binaları hakkında izahat vermek üzere Maarif Vekili ile beraber yine Akpınar köy enstitüsüne gidiyorum.

Enstitünün çalışkan idarecileri ve öğretmenlerinin lütufkârlıklarıyle, bir çok defalar yakından şahit olduğum çalışmalarını bir kerre daha görüyorum.

Enstitü biraz daha gelişiyor.. Daha ümit verici bir hal alıyor.. Cumartesi olduğundan öğleden sonra enstitünün mutat eğlencelerinde bulunduk.

Muhtelif yaşta... muhtelif köyden gelmiş kız ve erkek bu köy çocuklarının beraberce söyledikleri köy türkülerini dinledik.

30 - 40 kişi ile oynadıkları Erzurum Barlarını, çektikleri Sıvas Halaylarını seyrettik.

Ekserisi kendileri tarafından yazılmış olan şiirlerini okudular.. Bunların her biri yakında bir köye öğretmen gidecek.. Bir yandan o köye çiftçiliği, demirciliği, doğramacılığı en iyi şeklile sokacak, bir yandan da köyün küçük çocuklarına bu enstitüden aldığı bilgiyi ruhu aşılıyacak...

Evet .. tesadüfen görmemiş olanların kat'iyen bilmelerine ve tasavvur etmelerine imkân olmayacak şekilde yepyeni bir gençliğin, yepyeni bir neslin bu köy enstitülerinde yaratılmakta olduğunu zevk alarak, gurur duyarak gördük. Bugün dileğimiz.. Yurt içinde büyük Türkiye içinde çok faydalı olan bu köy enstitüleri dâvasının... muvaffak olması gerçekleşmesidir.

Daha sonra.. son depremde enkaz altında kalarak ölen iki arkadaşları adına yaptıkları anıtın açış merasiminde bulunduk.. Mütevazi bir anıt... 18 enstitüden gelen 18 taşla süslenmiş..

Ölen, şehit olan kardeşleri hakkındaki ihtisaslarını, acılarını.. Fakat bu yolda.. daima beraber olduklarını bildiren güzel şiirler, güzel sözler söylediler..

Gözlerimiz yaşardı.

Bu güzel, bu hayat dolu, istikbalimiz için çok ümit verici bu enstitüden ayrılırken şöyle düşündüm.

Şehirlerin; kasvetli müfsit, insanı bedbin edici havasından bunalanlar bu raya uğramalıdırlar. Burası.. hasta dimağ ve ruhlar için bir şifa kaynağı olacaktır.

İLERİ

Hava Şehitlerimiz

M. Orhan ÇAPLI
Öğretmen

Her yıl olduğu gibi bu yıl da, hür vatanımızın, masun semalarını korumak azim ve isteğile, her an yeni bir ilerleme ve başarı uğrunda hayatlarını feda eden asil ve kahraman kartal mesleğinin ebedî yolcuları olan şehitleri andık.

Ve bugünkü feyizli devrin göklerinde ebedî duran şehitlerin aziz ruhları önünde, vicdanımızdan gelen bir sesle and içerek dedik ki ;

— Ey ruhları, göklerin ebedî bekçileri olan kahraman kartallar : Bu vatan uğrunda toprağa karışmış olanlarla beraber bize inanımız ki, bize emanet ettiğiniz bu mukaddes toprakları ve sulh kokulu bu berrak semaları, biz de sizler gibi canımız pahasına da olsa koruyacağız. Bugün bize düşen en kutsî vazife; Türk bayrağını — Türk semalarını masun tutmak emeli uğrunda can verenlerin, bıraktıkları yerden — daha yükseğe, daha ileriye ve daima sonsuz ilerilere götürmek olacaktır...

Milletlerin yükselmesi için bazı kimseler kültür ve bazı kimseler iktisatça, bazıları da askerlikçe yükselmenin ehemmiyetinden bahsederler. Halbuki Millî Şefimizin de buyurdukları gibi, milletler ancak kahramanlıkları ile temayüz ederler. Bugün ise mübalağasız söyleyebileceğimiz yegâne şey; kahramanlık = Havacılık....

Işte havacılarımız bugün, bu ulvî ve bu yüksek vazife ile, daha doğrusu; kahramanlık mesleği ile teçhiz edilmişlerdir. Semanın nihayetsizliği gibi, onların da kahramanlıklarına son ve hudut yoktur.

Bugün harp denilen kanlı ejderin tutuşturduğu alevler içerisinde kalan devletleri korkutan, ne bir piyadenin kurşunu, ne bir topçunun topu ve ne de bir denizaltının atacağı torpildir.

Onu korkutan yegâne kuvvet havanın kanatlı ejderleri olan tayyarelerdir.

Bu ulvi mesleğin her günkünden daha çok kıymet kazandığı şu anda; bu aziz ve değerli kartal mesleği uğrunda, kendilerini yurt için her an fedaya hazır olan genç tayyarecileri hürmetle anmak ve kalblerimizde onlar için bir yer ayırmak millî vicdanın emrettiği mukaddes bir vazifedir.

Sözlerime burada son verirken onlara sesleniyorum;

— Ey kemikleri aziz vatan topraklarına dağılmış olan atsız şehitler mezarlarınızda sakin uyuyun... Ebediyete kadar bizim olacak olan bu gök ve bu mukaddes tupraklardan mezarlarınıza hiç bir yabancı ses gelmeyecek, sizler daima Türkün mert, ebedî ve şerefli sesini işiteceksiniz.

Sizlerin kanları ve vücutlarının parçaları ile yuğrulan bu mukaddes vatan topraklarını korumağa manevî huzurlarınızda and içerek söz veriyoruz.

Milletçe Kalkınmada Spor

Mustafa ÜLKEN
Beden Terbiyesi öğretmeni

Medeniyet alanında en ileri safta bulunan veya bulunmuş milletlerin hangi yollardan ve ne gibi terbiyevî vasıtalarla bu üstün seviyeye ulaştıklarını araştırdığımız zaman en başta geleninin, geniş halk tabakalarını kavrıyan, birleştirici, ayni ruhî halet içinde muayyen bir maksat ve ülküye doğru sevkedici bir terbiye unsuru olan, spor olduğunu daima görürüz. Spor şimdi, primitif çağların dinî seremonilerinde, mimetik ayinlerinde, Eskimoların ava çıkma merasimlerinde kollektif olarak yaptıkları fizikî faaliyetlerin tazammun ettiği dar dinî manâdan çıkmış, milletce kalkınmada, yeni nesillerin yeni bir hayat görüş ve inanışına göre yetiştirilmesinde en tesirli bir terbiye elemanı haline gelmiştir. Geçen büyük harpten sonra inkilâp yapmış, millî varlıklarını yeni ideolojilere ve yeni inanışlara göre düzenlemiş olan topluluklara baktığımız zaman bunların yeni girdikleri milletçe kalkınma mücadelesinde muvaffak olma şansını spor vasıtası ile gençliği teşkilâtlandırmada aradıkları görülür. İnkilâp yapmış milletlerden Rusya, Almanya ve İtalya yeni neslin yetiştirilmesinde, uzun tarihlerinin milletlerine verdiği kabiliyetler nisbetinde ve başlarındaki şeflerin insanlık şuurunun tarihi seyri hakkındaki kapasiteleri derecesinde bu terbiye elemanından faydalanmışlardır. Rusya geniş halk tabakalarını ancak bu vasıta ile harekete getirebilmiş, organize ve disipline etmiştir.

Almanya, Prusya feodalitesinin ve militarizminin mutlak itaat ve disiplin ruhu içinde, tarih boyunca, olgunlaştırdığı karakteri, bu sayede harekete müheyya kudretli ve korkunç bir dinamizme eriştirmiştir. İtalya ise, siyasî bir kaos içinde ve esen ruzgâra tabi gençliğine, faşizm prensiplerine göre, yeni bir hayat görüş ve inanışını ancak bu terbiye elemanı sayesinde verebilmiştir. Genç Türkiye Cümhuriyetine gelince, yukarıdakiler dışında bir çok tarihî, içtimaî ve siyasî hususiyetler içinde kurulan ve yeni bir hayat yoluna giren bu devlet, zamanın realitelerinin şuur ışığı altında, her şeyden önce, kendi ülküsünü tahakkuk ettirebilecek yeni bir nesil yaratmak zaruretinde olduğunu idrak etmiş ve bunun için gireceği sosyal kalkınma savaşında kendisine takaddüm edenlerden istifadeyi faydalı bulmuş, büyük inkılâplar yapmış diğer topluluklardaki spor gençlik faaliyet ve teşkilatlarını tetkik ettirmiştir.

Bu uzun araştırma ve incelemeler sonunda meydana getirilen Beden Terbiyesi kanunu, 26—6—1938 de kabul ve 16 - 7 - 1938 de neşredilmiş'ir. «yurttaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkilâpçı amaçlara göre gelişimini» sağlıyacak olan spor faali-

yetlerini sevk ve idare etmek maksadiyle hazırlanan bu kanun ve kurulan teşkilâtın aşağıda belirteceğimiz düşüncelerden ilham almış olduğu kanaatindeyiz. Türk ulusu, zamanına göre, yüksek bir medeniyet seviyesi ve teknik kudretle, imparatorluklar yaratırken, fizik ve moral bakımından, mükemmel bir organizasyon içinde, hakikî kıymetlere sahipti. Bu kıymetleri kazandıran terbiyevî faaliyetler, bilhassa fizikî bakımdan, her gücü yenmeğe amâde olarak milleti daima hazır bulunduran büyük sürek avları, bahar spor bayramları, çeşitli sosyal vesilelerle tertip edilen bedenî maharet ve spor şenlikleri ve delikanlıların çocukluktan kurtuluş imtihanları idi.

Bu ve bunun gibi daha bir çok beden ekzersizleri ile gençler her güçlüğü yenerek ve her mahrumiyete katlanabilecek fizikî bir olgunluğa eriştirilirdi. Moral bakımından gençlerin şu meziyetleri kazanmış olmaları şarttı : Yasaya, Hakana ve büyüklere mutlak bir itaat ve saygı, küçüklere karşı sevgi, zayıflara yardım, memlekete ait umumî işlerde feragati nefis ve fedakârlıkla çalışma, vazifeyi namus bilme ve namusu her şeyden üstün tutma. Büyüklerden fena bir misal görmeden ve muhitin daimî kontrolü içinde bu terbiye telâkkisi ile yetişen gençlik her güçlüğü yenmeğe, verilen her işi başarmıya kabiliyetli bulunurdu. Türk ulusu, tarihin bir çok devirlerinde, bu terbiyenin verdiği kudretle büyük imparatorluklar kurmuştur. Zaman ve mekânın tesirlerile azçok değişmiş olmasına rağmen Samsun bölgesinde eski Türk sporlarından bazılarının kalıntılarına hala rastlanmaktadır. Beyge ve ya Kökböri, atlı sporlar, güreşler, öndül, sürek avları ve yüksek bir sırık veya ağaç üzerindeki hedefi vurma v. s. gibi. Uzun zaman eski disipliner ve realist terbiyenin ihmali, en dar manâsiyle, idare ediciler arasında dejenere olmaya doğru yol açmış, asırların olgunlaştırdığı sağlam Türk karakterini bozmuştur. Yeni bir çehreyle ve yeni hayat telâkkileriyle insanlık camiasına tekrar katılan Türkiye, geçmişteki ihmallerin fenalıklarını silip atmayı, millî karakterimizi yeniden bulmanın terbiyevî çarelerine baş vurmayı ve bu arada fizikî ve moral kalkınmada eskiden büyük rol oynamış olan, sporu modern manasiyle tekrar canlandırmayı zaruri bulmuştur. Medenî ve ileri milletler içinde, sevilen ve sayılan bir varlık olabilmemiz için hiç bir insan elinin ve kafasının emeği boşa gitmiyecek bir şekilde ve muayyen bir gaye uğrunda milletin teşkilatlandırılması gerektir. Türkiyenin istikbalini bugünkü gençlere verdiğimiz terbiyenin tayin edeceğini kimse unutamaz. Yine kimse, inkilâp yapmış diğer topluluklarla mukayese edilince, bizim gençlik için büyük işler yaptığımızı iddia edemez. Biz bu buhran yıllarında, moral varlığımızın hakikî hüviyetini daha iyi anlamış, bütün kusurlarımızı, noksanlarımızı çok acı bir surette görmüş bir milletiz Benim anladığım manada beden terbiyesi kanunu, böyle günler için gençliği ve milleti açık alınla imtihana hazırlamak gayesine matuftur; fakat bu kanun müsait olmıyan şartlar, eleman yokluğu, teşebbüsün ehemmiyeti nisbetinde sarfedilen emeklerin kısırlığı yüzünden yeter başarı sağlıyamamıştır. Milletin hakikî varlığını teşkil eden gençliğin fizik ve moral terbiyesi müsait zamanların hulûlüne terkedilemiyeceğinden bu kanunun ve teşkilâtın meyvesini titizlikle ve sabırsızlıkla dilemek bir vatanseverlik borcudur.

Folklor :

Halk Tedavileri

H. Cahit ÖZTELLİ

Zile'de halk, hastalıkları tedavi hususunda iki şeye başvurur : 1) manevi kuvvetlerden istimdat, 2) maddi eşyadan yardım (ilaçlar)

Birinci kısmı da şu kısımlara ayırmak mümkündür :

A — Yatırlara (Evliyalara) götürmek ve adaklarda bulunmak,

B — Hocaya okutmak, muska almak,

C — Ocaklara müracaat (kurşun, mum dökmek)

D — Ev tedavileri (tütsü vesaire)

E — Manevî ve sıhrî kuvveti haiz eşyadan istimdat (mavi boncuk, ıvga ağacı parçası gibi)

İkinci kısımdaki tedavi vasıtalarını umumiyetle hububat, baharat, yağlar, otlar ve saire ile yapılan ilaçlar teşkil eder.

İleride ayrı ayrı neşredilecek yukarıki maddelere ait şimdilik bir kaç örnek verilecektir. Bu malzeme taramdan Zile'de derlenmiştir. Şurasını kaydedelim ki bu tedaviler Cumhuriyet hükûmetimizin verimli çalışmalariyle ortadan kalkmış, yalnız hafızalarda kalmıştır. Şimdi halk nereye baş vuracağını pek iyi biliyor.

Sivrisinek için : Sarı yorgan ile yatılırsa, sivrisinek gelmez.

Sidiği tutulanlara : Çınar yaprağı kaynatılıp içirilir.

Boğaz hastalığına : Bir limon içine üç tane fındık koyup kuru paçavra ile karıştırıp boğaza sarılır.

Uyuz : Bir yumurtanın sarısı içerisine üç kahve kaşığı kükürt ve bir buğday tanesi kadar (göztaşı) atılır, karıştılır. Ateşe konur. Yumurtanın kabuğu kararıncaya kadar pişer. Sonra eski tereyağı (bir kaşık kadar) karıştırılarak kaynatılır, tamamen ezilir. Soba veya ocak karşısında vücuda tamamen sürülür. Üç gün kalır. Hastalık derhal geçer. Birinci kaynatma yumurta kabuğu içinde olacak. Uyuz yeni ise sabah ve akşam üç buğday miktarı kükürt yiyecek, eski ise bir hafta yiyecek.

Verem : Çocuğun yedilik dişini inci ile döğüp, eleyip, süt içine karıştırıp içirmeli. Hastalığın birinci devresinde ciğerde hasıl olan lekeyi giderir.

Nasır : Domates ortasından kesilir, Geceleri nasırın üstüne konur.

Diş ağrısı : Turp suyu ile gargara yapılır.

Kabakulak : Miras tavası (miras düşmüş tava) karası ile şişin etrafı yazılır. Bu suretle şiş etrafa dağılmaz.

Arpacık veya itdirseği : Hasta yatırılır, gözüne bir dilim ekmek konur, köpeğe kaptırılır.

Öksürük : Yumurta sarısiyle şekeri karıştırıp yenecek, yahut pişmiş süt ile içilecek. Yahut (gül hatmi) çiçeğini kaynatıp suyu ile karıştırıp içilecek.

Halkevi çalışmaları ve haberleri

Şubat ayı içinde bütün kollar seçimlerini yapmış ve yeni komiteler çalışmaya başlamıştır.

Dil - Edebiyat :

12 Şubat Cumartesi gecesi Halkevi gençlerinin hazırladığı edebiyat gecesinde, Dil—Edebiyat kolu başkanı ve Lise tarih öğretmeni Emin Hekimgil gecenin gayesini anlattıktan sonra Aslan Öztürk, Nâmık Kemal, Orhan Özay Ömer Seyfettin, Naci Dilmen Ziya Gökalp'ın hayatını ve eserlerini C. Dikmen, Ş. Demirel, N. Yıldız seçme şiirlerini okumuşlardır.

Halkevlerinin açılışının onikinci yıl dönümüde 20 Şubat pazar günü saat 15 de köycüler başkanı Tevfik İleri günün değerini anlattıktan sonra şiirler okunmuş, dil — edebiyat kolu üyesi Orhan Çaplı'nın millî kıyafetlerle ilk okul talebelerine söylettirdiği halk türküleri zevkle dinlenmiş ve alkışlanmıştır. Yine millî kıyafetlerle oynanan Karadeniz ve Ordu oyunları seyredilmiştir.

25 Mart 1944 Cumartesi gecesi yapılan sazlı ve türkülü halk şairleri gecesinde Emin Hekimgil halk edebiyatının önemi ve millî hayatımızdaki akislerini belirten konuşmasından sonra Kâmil Unan Karacaoğlan'ı, Naci Dilmen Âşık Ömeri, Mutahhar Tayanç Gevherî'yi anlatmış ve şiirlerinden en güzel parçaları okuduktan sonra keman ve iki sazdan mürekkep bir gurup halk şairlerinin bestelenmiş eserlerinden çalmış, Mustafa Öznohut şarkılarını söylemiştir.

Romatizma: 1, Ağrıyan yere haddeden geçmiş bakır levha sarılır, 2 domuz derisi sarılır, 3 şalgam (turp) rendelenip ağrıyan yere sarılacak ve iki gece kalacak.

Göz ağrısı : Köpek südü damlatmalı. Gözdeki akı bile giderir.

İshal : 1 — 1 Limon suyu 1 yumurta akı ile çarpılıp üç defada içilecek.

2 — Yıllanmış nar kabuğuüçte bir kalıncıya kadar kaynatılıp içilecek.

3 — Nişasta suyu ile karıştırlıp içilecek.

Dizanteri : Fasulyeyi kahve gibi kavurup döğüp içilecek.

Mide ağrısı : Köy hindi kaynatılıp içilecek.

Kabz için : Sinameki, nöbet şekeri ile döğüp içilecek,

Belsoğukluğu : 5 dirhem kebabiye bir dirhem küherçile (gümüş ufağı) karıştırılıp döğüp tülbentten süzüp sabah akşam yiyecek.

Yürek çarpıntısı : 1) 5 dirhem (eserbent), 5 dirhem kebabiye, 5 dirhem nöbet, şekeri bir su bardağı beyaz gül suyu bir çorba kaşığı mumlu bal, bunlar bakır olmıyan bir kâsede karıştırılır. Sabah, akşam, çalkalanarak bir çorba kaşığı içilir.

2) Güvercin yüreği yutulur.

Temregü : Kükürt içine limon sıkılarak temregünün üstüne sürülecek. İkinci sürmede iyi olur.

Ağulanma : Bakır ve saire ile olursa, sirke, yoğurt, toprak, tereyağının yanmışı (bunlardan her hangi biri içilir)

Kurbağcık : Sarımsak döğülür, dilin altına damlatılır. Kurbağa kayb oluncacaya kadar her gün devam olunur. (Bu hastalık korkudan olur, dilin altında kurbağa gibi bir et olur)

1 Nisan 1944 Cumartesi günü ikinci İnönü zaferinin 23 üncü yıl dönümü kutlanmıştır. İstiklâl marşından sonra Emin Hekimgil akıcı bir ifade ile Londra konferansını ve zaferin siyasi tarihini, kurmay önyüzbaşı Cemal Akbay askerî harekâtı, Orhan Çaplı zafer için duyulanları heyecanla anlatmış ve gençler millî şiirler okumuş, arada askerî bando marşlar çalmıştır.

9 Nisanda büyük mimar Sinan için Şeref Demirel Halkevi radyosunda bir konuşma yapmıştır.

12 Nisan gecesi (Adbülhak Hamit) gecesinde Edebiyat öğretmeni Cahit Öztelli Büyük şairin edebiyatımızdaki kıymetini belirtmiş, Lise talebelerinden gençler hayatını ve eserlerini anlatarak şiirlerinden parçalar okumuşlar ve (Ziya Akkaş) makberi temsil eden sahnede Makber şarkısını okumuştur.

15 Mayıs pazartesi günü hava şehitlerimiz için Orhan Çaplı Halkevi hoparlöründe bir konuşma yapmıştır.

Aile geceleri :

Şubat, Mart ve Nisan aylarının ilk cumartesi gecelerinde birer aile gecesi tertip edilmiş her üç gecede Halkevliler tarafından millî oyunlar, piyango, bilmece, monolog ve salon oyunları tertip edilerek nezih bir hava içinde vakit geçirilmiştir.

Temsil kolu : «Zafer için« ve «kanun adamı» piyeslerini ikişer defa oynamış, ilk defa sahneye çıkan gençler büyük bir başarı göstermişlerdir.

Sancak ve İstiklâl piyeslerini ise radyofonik olarak yapmışlardır.

Sosyal yardım : Her zaman olduğu gibi çalışan bu kolumuz yardıma muhtaçlara varidatı nisbetinde bakmaktadır.

Avrupaya tahsile giden iki talebeye yol parası olmak üzere 80 lira, «muhtelif okullarda çalışkan ve fakir 11 talebeye birer çift ayakkabı, muhtaç öğrenici ve dul kadına 188 lira para yardımı, 33 fakir hastanın reçetesi yaptırılmış, üç fakir kadına 17 metre kaput bezi verilmiş, iki öğreniciye her gün öğle ve akşam yemekleri temin edilerek bir çocuğa caket yaptırılmıştır

Kütüphane ve yayın kolu :

Gençler arasında kitap hulâsa etme müsabakası açmıştır. Üç ay içinde kütüphaneden (600) Halkevli faydalanmış, kılasikler ve daha diğer bir çok yeni kitaplar alınarak kütüphane zenginleştirilmiştir.

Tarih ve müze kolu :

Samsunda ve Bafrada bir çok tarihi eserler tetkike başlamış ve mühimlerini meydana çıkarmıştır. Bu eserler incelenmektedir.

Halk dershaneleri ve kurslar kolu :

Bilenler, az bilenler ve yeni başlıyanlara mahsus olan üç İngilizce kursu fasılasız devam etmektedir. Yeniden bilmiyenlere bir kurs açılmıştır. Talebe sayısı son üç ay içinde 64 dür. Kursları Emin Hekimgil idare etmektedir.

Ticaret lisesinde ders yapmakta olan daktilo kursları da fasılasız faaliyettedir.

Diğer kollar :

Uzun zamandır faaliyette bulunamıyan Güzel san'atlar, köycülük ve spor kolları esaslı çalışmaya başlamıştır Güzel san'atlar büyük bir konser, spor kolu boks, eskirim ve güreş için hazırlığa başlamış. Köycüler yaz faaliyeti için proğram yapmışlardır.

Neşriyat Müdürü ***Emin Hekimgil*** İmtiyaz sahibi : ***Atıf Olgaç***
Vilâyet Matbaası — Samsun

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ

OKUYUCULARIMIZA

19 Mayıs kâğıt ve malî durum dolayısiyle üç ayda bir çıkmaktadır. Dergimiz Samsun ve çevresini tanıtmak ve bölgenin kültüre ait yayın ihtiyacını karşılamak amacındadır.

Samsun ve dolayına ait tarih, dil, coğrafya, ziraat ve halk bilgilerini ve folklore ait incelemeleri dergide yayınlamak istiyoruz.

Geçen sayıdan itibaren gençlere ve öğrenicilere her sayıda iki sahife ayırmış bulunuyoruz.

Yazılara para verilmez. Yazı basılsın, basılmasın geri gönderilmez.

anesi

SAMSUN
24-5-1944

25 Kuruş